İOANNA KUÇURADİ'DE ETİK DEĞER BİLGİSİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI

Garbo Mergen
181128107

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021

İOANNA KUÇURADİ'DE ETİK DEĞER BİLGİSİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI

Garbo Mergen
181128107
Orcid:0000-0002-6557-0691

YÜKSEK LİSANS TEZİ
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Eylül, 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu tezi yazmamda titiz ve dikkatli düzeltmeleri ve eklemeleri ile bana yardımcı olan ve bu tezin ortaya çıkmasını mümkün kılan başta tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın'a emeği için teşekkür ederim. Ayrıca öğrenim dönemim sırasında aldığım derslerde gösterdikleri sabır için sayın Prof. Dr. Sevgi İyi'ye, insan haklarına farklı bir bakış açısı getiren Sayın Prof. Dr. Betül Çotuksöken'e, tanıdığım en iyi ders anlatıcılarından biri olan Sayın Doç. Dr. Muttalip Özcan'a, anlayışı için Dr. Öğretim Üyesi Melda Köse'ye, düşünceli davranışı için Prof. Dr. Hülya Şimga'ya, kitabından faydalandığım ve tanışma fırsatını bulduğum Prof. Dr. Gülriz Uygur'a, beni dersine misafir olarak kabul eden Dr. Öğretim Üyesi Dilek Arlı Çil'e, düşünceleri ile tezime katkı sunan Dr. Öğretim Üyesi Ayşe Çiğdem Kocaman'a, yüksek lisansıma başlamamı mümkün kılan Zuhal hanıma, nezaketi için sayın Emel Keskin'e, talihsiz bir şekilde aramızdan ayrılan Fazıl Bey'e ve emeği geçen tüm üniversite personeline ayrıca Riga'da stajımı tamamlarken beni misafir eden ve oradaki yaşamımı kolaylaştıran Sayın Prof. Dr. Majia Kûle'ye, bir hukuk öğrencisi olmadığım halde beni hukuk derslerine memnuniyetle kabul eden Sayın Kristîne Dupate'ye, Sayın Mâris Lejneics'e, Sayın İnga Kacevska'ya, Sayın Arnis Buka'ya, felsefe bölümünden Sayın Elvira Simfa, Sayın Anne Sauka, Sayın Mâris Kûlis'e, Arta'ya ve Georgijs'e teşekkürü bir borç bilirim.

Eğer Immanuel Kant'ın tanımladığı şekli ile Yunan felsefesini Fizik, Etik ve Mantık olarak üç bilime ayıracak olursak, etik konusuna İoanna Kuçuradi kadar emek harcamış birini bulmak her halde zordur. İnsan haklarını korumak için gösterdiği bitmek bilmeyen mücadele, onu özellikle yaşadığı coğrafyada diğer tüm düşünürlerden ayırır. İnsanlığın, olanca teknolojik gelişmelere rağmen etik konusunda henüz ortaçağı yaşadığı günümüzde onun çalışmaları, evrenin karanlığında yolunu bulmaya çalışan biz insanlar için aydınlatıcı bir ışık olmuştur. İnsanların adalete olan ihtiyacı çağlar boyu hiç eksilmemiş olsa da ona ulaşmak, Yunan mitolojisindeki Sisyphos'un yaptığı gibi bir kayayı bir dağın en yüksek noktasına yuvarlamaktan daha zordur. O kayanın bir

ucundan tutmuş İoanna Kuçuradi gibi insanların varlığı belki bir gün o tepenin en ucuna bizleri götüremese de yaşanan haksızlıklar karşısında yapılan mücadelede bizim bir nebze de olsa umut sahibi olmamızı sağlayabilir.

Bu tezi yazarken okuduğum Umberto Eco'nun *Tez Nasıl Yazılır* kitabında yer alan bir cümle ile söylemek gerekirse: *Ortaçağ yazarları saygı duydukları 'dev' eskilere kıyasla kendilerinin cüceler olarak görürlermiş ve yine de devlerin omuzlarında duran cüceler oldukları için eskilerden daha fazlasını görebilirlermiş*. Burada, beni omuzlarının üzerine alarak daha öteyi görmeme imkân sağladığı için bir dev olan Sayın Prof. Dr. İoanna Kuçuradi'ye yürekten teşekkür ederim.

Garbo Mergen

Eylül, 2021

ÖZ

İOANNA KUÇURADİ'DE ETİK DEĞER BİLGİSİ VE ADİL YARGILANMA HAKKI

Garbo Mergen
Yüksek Lisans Tezi
İnsan Hakları Anabilim Dalı
İnsan Hakları Yüksek Lisans Programı
Danışman: Doç. Dr. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe Üniversitesi, Linsanüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Bu tez İoanna Kuçuradi'in 1971 yılında kaleme aldığı *İnsan ve Değerleri* adlı kitabında yer alan değerlendirme görüşü temelinde, insanların adil yargılanma hakkı gibi temel bir hakkının ihlal edilmesine nasıl sebebiyet verdiğini Rosenbergler Davası örneğinde incelemektedir. Bu tez, İoanna Kuçuradi'nin başta *Etik* kitabı olmak üzere yayınlanmış kitaplarından faydalanarak birçok ulusalararası sözleşmede yer alan adil yargılanma hakkının günümüzde dahi nasıl ve neden ihlal edildiğini göstermektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan hakları, adil yargılanma hakkı, değerlendirme.

ABSTRACT

ETHICAL VALUE KNOWLEDGE IN IOANNA KUÇURADI AND THE RIGHT TO FAIR TRIAL

Garbo Mergen
Master Thesis
Department of Human Rights
Human Rights Programme
Advisor: Assoc. Prof. Bergen Coşkun Özüaydın
Maltepe University Graduate School, 2021

This thesis examines, how on the ground of the evaluation view in Ioanna Kuçuradi's book, *İnsan ve Değerleri*, written in 1971, cause the violation of a fundamental right such as the right to a fair trial, in the example of Rosenbergs Trial. The claim of this thesis is to show how and why the right to a fair trial which is included in many international conventions, is violated even today, by making use of Ioanna Kuçuradi's published books, especially her book: Ethics

Keywords: Human rights, rights to fair trial, evaluation.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ vi
ABSTRACT vii
İÇİNDEKİLER viii
ÖZGEÇMİŞ ix
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
BÖLÜM 2. ADALET KAVRAMI VE DEĞERLENDİRME PROBLEMİ İLE İLGİSİ 5
2.1 Adalet ve Hakkaniyet 5
2.2 Nedensellik ve Yaptığımız Eylemlerin Nedenleri Üzerine 9
2.3. Değer Kavramı ve Değer ile Değerler Arasındak Fark 13
2.3.1 Değer Biçme 16
2.3.2 Değer Atfetme 19
2.3.3 Doğru Değerlendirme 21
BÖLÜM 3. BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ OLARAK ROSENBERGLER DAVASI VE SONUÇLARI 23
3.1 Rosenbergler Davası 24
BÖLÜM 4. HUKUKUN ÖNCÜLLERİ OARAK İNSAN HAKLARI VE ADİL YARGILANMA HAKKININ İNSAN HAKLARI BELGELERİNDEKİ YERİ 40
4.1. Hukukun Üstünlüğü 40
4.2.Hukukun öncülleri olarak insan hakları 43
4.3. İnsan Hakları Belgelerinde Adil Yargılanma Hakkı 45
BÖLÜM 5. SONUÇ 50
KAYNAKÇA 52

ÖZGEÇMİŞ

Garbo Mergen

İnsan Hakları Anabilim Dalı

Eğitim

Derece Yıl	*Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, 1998, 59.52, Lisans*
Ls.	
Lise	*Özel Getronagan Ermeni Erkek Lisesi*

İş/İstihdam

Yıl	*Letonya Devlet Üniversitesinde Staj/2019*

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bu tezin amacı, İoanna Kuçuradi'nin düşüncelerinden hareketle, adil yargılanma hakkının değerlendirme sorunuyla bağlantılı olduğunu ve bu açıdan etik bir problem alanı olduğunu göstermek ve insan haklarıyla ilgisi içinde sorunun nedenlerini araştırarak olası çözüm önerilerini tartışmaktır.

Bu tezde, adil yargılanma hakkı ihlallerine, felsefenin bize sağladığı olanaklarla bakılacak ve adil yargılanma hakkı ile birlikte bu hakla bağlantılı kavramlar insan haklarının felsefi-etik bilgisi bağlamında ele alınacaktır. Örneğin adalet, bu hak bağlamında en önemli kavramlardan biridir. Ancak bu kavram, yani adaletin neliği açıklığa kavuşturulmadığında, yerine getirilmesi de mümkün olmayacaktır. Bu sebeple bu tezde insan hakları ve adil yargılanma hakkına felsefi bir bakış açısı getirilirken, aynı zamanda ilgili kavramlar da mercek altına alınmaya çalışılacaktır.

Adil yargılanma hakkı ile ilgili taleplerin, özellikle yaşadığımız coğrafyada, daha önce hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir dönemden geçmekteyiz. Mahkemeler, uluslararası sözleşmelerde yer alan yargılanma hakkını görmezden gelen kararlar almakta ve adil yargılanamayan kimi insanlar bu haklarını talep etmek için ölüm oruçları dahil birçok eylem ile seslerini duyurmaya çabalamakta ve bunu başaramadıkları zaman da kimi durumlarda yaşamlarını yitirmektedirler.

Oysa adil yargılanma hakkı, herkesin kanunlar karşısında eşit olduğu bir ortamda, bağımsız ve tarafsız mahkemelerin hiçbir siyasi otoritenin baskısı altında kalmadan, hakkaniyetle karar vermesini gerektirmektedir. Adil yargılanma hakkı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6. maddesinde yazıldığı şekli ile bir bireyin bir suç ile itham edildiği takdirde veya yasal bir anlaşmazlığa düşüldüğünde, makul bir sürede, tarafsız bir mahkemede kamuya açık olarak yargılanabilme olanağını sağlayan bir prensiptir ve herkes, hatta karar verici konumda olan hakimler dahil bir gün bu hakka ihtiyaç duyabilir.

Ancak, buna rağmen, adil yargılanma hakkı, en çok ihlal edilen haklardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde, özellikle devletlere karşı işlendiği varsayılan suçlarda, örneklerine sıkça rastlayabileceğimiz adil yargılanma hakkı ihlalleri, mahkeme kararlarının bize gösterdiği gibi, önemli bir sorun teşkil etmektedir.

Bu ihlallerin önüne geçilmesi için neler yapılması gerektiğini tartışmak, bugün yalnızca hukukçuların ya da hakimlerin görevi değildir. İnsan hakları alanında çalışan tüm uzmanların sorumluluk bilinciyle üzerinde çalışması gereken bir konudur.

Bu konu ile ilgili çalışmalar genelde hukukun bir alt dalı olan ceza hukuku ile sınırlandırılmaktadır. Oysa felsefenin, sosyolojinin, antropolojinin kısaca insan ile ilgilenen bütün alanların böyle bir sorunda söyleyecek sözü olmalıdır. Adil yargılanma hakkı konusuna doğru değerlendirme olanaklarını ortaya koyarak bakmak da sorunun çözümüne önemli bir katkı sunabilir.

Konuya disiplinler arası bir bakış açısı ile bakmak, farklı disiplinlerde çalışan uzmanların aynı konu ile ilgili farklı eksiklikleri görebilmesine neden olacak ve farklı çözümler sunarak, bakış açımızı genişletecektir.

Olayları ve eylemleri doğru bir şekilde değerlendirilebilme olanağını araştıran Kuçuradi'nin bu konuda yaptığı çalışmalar, adil yargılanma hakkı ihlallerinin uygulamadaki sorunlarının çözümüne katkı sağlayabilir.

Bu bağlamda Kuçuradi'nin düşüncelerini haklı çıkaran, dünyada adil yargılanma hakkı ihlalleri ile ilgili birçok örnek dava gösterilebilir. Ancak üzerinden uzunca bir süre geçmiş olmasına rağmen, yapılan adil yargılanma ihlalinin günümüzdeki mahkemelerde de örneklerine rastlanabilir olması ve İoanna Kuçuradi'nin düşüncelerinin adil yargılanma hakkı ile ilgisinde daha açık bir şekilde anlaşılabilmesine yardımcı olabileceği düşüncesi ile bu tez çalışmasında Rosenbergler davasının incelenmesi uygun görülmüştür.

1951 yılında başlayan Amerika Birleşik Devletlerine karşı Rosenberg ve diğerleri davasında mahkeme Julius Rosenberg, Ethel Rosenberg ve Morton Sobell'i Sovyetler Birliği için casusluk yapmak ve komplo kurmak ile suçlamış, üç haftalık

duruşmanın ardından juri üyelerinin 29 Mart 1951 de verdiği karar ile Julius Rosenberg, Ethel Rosenberg ve Morton Sobell'i suçlu bulmuştur. Yargıç Kaufman 5 Nisan'da sanıkları cezalandırmadan önce davanın ciddiyeti sebebiyle savcılıktan ceza önerisi istememiştir. Kararın sorumluluğunu tek başına üstlenen yargıcın gerekçeli kararı ile Julius Rosenberg ve Ethel Rosenberg çifti ölüm cezasına çarptırılmıştır. Morton Sobell ise maksimum süre olan otuz yıl, David Greenglass ise işbirliği gerekçe gösterilerek on beş yıl hapis cezasına çarptırılmıştır.

Rosenbergler kanunlar karşısında ister suçlu olsunlar ister olmasınlar davada yaşam hakkının ve özellikle adil yargılanma hakkının ihlal edildiği açıktır. Dava tutanakları incelendiğinde ortaya çıkan veriler bu çiftin adil bir şekilde yargılanmadığını bizlere göstermektedir.

Hakim karar verirken toplumsal faydayı gerekçe göstermiş, değer biçmelerle hareket ettiği için devletin menfaatini üstün tutmuştur. Bu sebeple bu kararın bir intikam aracı olarak kullanıldığı da söylenebilir. Bu ise siyasilerin mahkemeyi etkilemiş olduğunu ve hakim Kaufman'ın da dönemin koşullarına uygun olarak karar verdiğini bizlere göstermektedir.

Kanunlar karşısında insanların suçlu olsalar dahi adaletsiz bir şekilde yargılanmalarına örnek gösterilebilecek bu dava, toplum eğilimlerinin değer biçmelere ne kadar açık olduğunu da bizlere göstermektedir.

Bu sonucun doğru değerlendirme yapılmadığı için ortaya çıktığı iddia edilebilir. Etik bilgiye ve doğru değerlendirmeye dayanmayan böyle bir kararın insan yaşamının nasıl tehdit altına aldığı bu tezin konusudur.

Günümüzde özellikle devletlere karşı işlenmiş suçlar söz konusu olduğunda gerekçesi ne olursa olsun, insanların suçlu ya da suçsuz olduğuna bakılmaksızın önyargılı verilen kararların birer intikam aracı olarak kullanılması çok sık yaşanılan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada bu tezin bir hukuk tezi olmadığını belirtmek gerekmektedir. Bu tez yazılırken zaman zaman hukukla bağlantılı çeşitli belgelerden yararlanılsa da, hak

ihlallerini ele alırken buna felsefi bir bakış açısı getirmek bu tezin önceliğidir. Böyle bir bakış açısı belki hukuk açısından bakıldığında anlaşılmaz görülebilir. Fakat şekil ve esasa dayalı normların tartışılarak kabul edildiği bir sistemde insanların neden adil bir şekilde yargılanamadıklarını tartışmak gerekir.

Bu teze, adaletin neliği üzerine durularak başlanacak ve Kuçuradi'nin değerlendirme problemi ile ilgisinde incelenecektir. Birinci Bölümde adalet ve değer kavramının nasıl kullanıldığı, değer biçmenin ve değer atfetmenin insanın değerinin harcanmasında nasıl rol oynadığı gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci Bölüm Rosenbergler davasındaki emsal kararın, değer biçme ve değer atfetme ile nasıl yanlış değerlendirmelere sebebiyet verdiği, dava tutanaklarının incelenmesi ile gösterilecek ve Yargıç Kaufman'ın verdiği karar ve karara verilen tepkiler bu bağlamda tartışılacaktır. Üçüncü Bölümde ise hukukun üstünlüğü ve insan haklarının hukukun önülleri olması gerekliliği adil yargılanma hakkının Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'ndeki yeri üzerinden tartışılacak ve bu hakkın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde ve diğer sözleşmelerde nasıl yer aldığı, sözleşmeye imza atan ülkelerin yükümlülüklerini ne ölçüde yerine getirdikleri bu bağlamda ortaya konularak bu tez sonlandırılacaktır.

BÖLÜM 2. ADALET KAVRAMI VE DEĞERLENDİRME PROBLEMİ İLE İLGİSİ

2.1 Adalet ve Hakkaniyet

İnsan hakları ihlallerinin büyük bir çoğunluğu, özellikle de adil yargılanma hakkının ihlali, adaletin tam olarak yerine getirilmemesinden kaynaklanmaktadır. Adaletin yerine getirilmesi ise değer ve değerler ayrımıyla yakından ilgilidir. Güçlü ile güçsüze, zengin ile fakire, bir mülteci ile bir ülkenin vatandaşına aynı insanca muamele yapılmıyorsa, orada ayırımcılık ve ayırımcılıkla beraber gelen adaletsizlik var demektir. Bunun giderilmesi içinse eylemlerimize ve kararlarımıza yön veren değerlerin neler olduğu açığa çıkarılmalıdır. Çoğu zaman önyargılarla, doğru değerlendirme yapılmadan değer biçmeler ve değer atfetmelerle hareket edilmekte, bu da adaletsizliğe, dolayısıyla insanın değerinin yok sayılmasına, neden olmaktadır.

Adaleti sağlamak söz konusu olduğunda ise, karar verici konumda olan kişilerin kendilerini ve insanı nasıl değerlendirdiği çok daha önemli hale gelmektedir. İnsanların yaptığı yasaların, adaleti sağlamakta yetersiz kalmasının sebebi de aynı nedene bağlanabilir. Yasa koyucuların hangi değeri korumaları gerektiği konusunda kafalarının açık olmaması ve dolayısıyla da doğru değerlendirme yapmak yerine değer biçme ve atfetmelerle hareket etmeleri adalersizliğe yol açmaktadır.

Hakların çiğnendiği yerde adaletsizlik vardır. İnsanlar çağlar boyu adaleti ararken aslında adaletsizliğe bir çözüm çabasını dile getirmek istemişlerdir. Bu sebeple belirlenmiş yasaya uygun davranıldığında adaletin sağlanacağı düşünülmüştür.

Aristoteles, *Nikomakos'a Etik* beşinci kitabında adaletin nasıl düşünüldüğü ile ilgili şunları söyler;

> Hem yasaya uymayan insanın, hem çıkarcı insanın, hem de eşitliği gözetmeyen insanın adaletsiz olduğu düşünülüyor. O halde açık ki, yasaya uyan insan da

> eşitliği gözeten insan da adaletli olacaktır. Öyleyse 'adalet' yasaya uygun olanda ve eşitliği gözetende, 'adaletsizlik' ise yasaya aykırı olanda, eşitliği gözetmeyende olur (Aristoteles, 1128b30).

Oysa bazı durumlarda yasa koyucuların insan haklarını öncül kabul etmeyen yasalar çıkarmaları ile de adaletsizlik sağlanabilir.

Yasalar oluşturulurken bu yasaların, neyin değerini ve hangi ilkeleri koruyacağı konusu son derece hassastır. Bir eyleme farklı zamanlarda, farklı toplumlarda biçilen değerin göreceli olması ve değişmesi, o toplumdaki yasaları da değiştirir. Eğer bir ülkede yasalar, insan onuru düşüncesine ve insan haklarına dayanmadan, bu göreceli olan değer biçmelere ve değer atfetmelere göre yapılıyorsa insan değerininin harcanması mümkündür. Bu ise başta yaşam hakkı olmak üzere insanların özgürlüklerini kısıtlayan ve adalete ulaşmalarını engelleyen bir duruma yol açabilir.

Bu nedenle eylemlerimize yön veren değerler üzerine düşünmek, adaletsizliğin ve buna dayalı olarak ortaya çıkan insan hakları ihlallerinin önlenmesinde son derece önemli bir duraktır.

Gülriz Uygur *Hukukta Adaletsizliği Görmek* adlı kitabında görmenin etik bir problem olduğunu dile getirirken şöyle der:

> Diğer bir ifadeyle, hukukta görmek nasıl mümkündür sorusu, etik temelde cevaplandırabileceğimiz bir sorudur. Hukuk ve etik ilişkisi çeşitli şekillerde kurulabilir. Esasen hukuk felsefesinin temel problemlerinden birisi de, bu ilişkinin olup olmadığı ve var ise nasıl açıklanacağı ile ilgilidir (Uygur, 2013, s. 85).

Böyle bir ilişkiyi kurabilmede Aristoteles'in kullandığı *phronesis* kavramı adaletsizliği görmede bize yardımcı olabilir. Aklıbaşındalık olarak çevirebileceğimiz *phronesis* insanın, *iyi yaşama ile ilgili olarak nelerin kendisi için iyi ve yararlı olduğu konusunda yerinde düşünebilmesidir*(Aristoteles, *Nikhomakos'a Etik,*1140a27-28).

Bir düşünce erdemi olan *phronesis* hukukla ilgili olarak somut tek bir durumda ve belirli bir anda hukuk kurallarını uygulayan kişinin, yargıcın o durum karşısında mevcut yasaların yeterli olmadığı durumlarda kuralların kesinliğini kullanmak yerine, belli bir model olmaksızın enine boyuna düşünerek o tek durum için doğru değerlendirmeyi yapması ve insan için iyi olana göre karar vermesi olarak

tanımlanabilir. Hakkaniyet, *επιείκεια* (*epieikeia),* doğruluk olarak da ifade edebileceğimiz ve Aristotelsin bir huy olarak dile getirdiği şey hukuk dilinde yasanın düzeltilmesi olarak da ifade edilebilir.

Adaleti birkaç anlamda ele alan Aristoteles onu dağıtıcı ve düzeltici olarak ikiye ayırır. Hakkaniyet düzeltici olan ile ilgilidir. Adaletli olan ile doğru olanın aynı ve de erdemli şeyler olduğunu dile getiren Aristoteles doğru olanın ise daha iyi olduğunu söyler:

> O halde doğru ile adaletli olan aynı şeydir; ve her ikisi de erdemli şeyler olmakla birlikte, doğru olan daha iyidir. Bu çıkmaza götüren, doğru olanın adaletli olması, ama yasaya uygun olan adaletli olmaması; yasaya uygun olanı düzelten adaletli olmasıdır. Bunun nedeni, her yasanın genel olması, oysa kimi konulardan genellik düzeyinde sözetmenin olanaksız olmasıdır. Demek ki, genel olarak konuşmanın zorunlu olduğu ama bunu doğru yapmanın olananksız olduğu durumlarda yasa, çoğu zaman olanı hesaba katar, yaptığı yanlışı bile bile. Ancak bu yüzden yasa daha az doğru olmuyor; çünkü hata yasada ya da yasa koyucuda değil, konu edilenin doğal yapısındadır, çünkü eylemle ilgili konuların malzemesi doğrudan doğruya öyledir ki, yasanın dile getirdiği genel olana aykırı bir şey olduğu zaman, doğru olan, yasa koyucunun genel olarak konuşmakla atladığı ve yanıldığı yerde eksik olanı düzeltmek, yasa koyucunun eğer kendisi orada bulunsaydı, söyleyeceği şeyi söylemek ve eğer bilseydi, yasasına koyacağı şeyi yapmaktır. Bunu için doğru, adaletli bir şeydir ve bir tür adaletten daha iyi iyidir, ama gene olarak adaletten değil; genel olarak adaletin yanılgıya götürdüğü yerde daha iyidir. Ve doğrunun aslı şudur: Genel olması nedeniyle yetersiz kaldığı yerde yasayı düzeltmek(Aristoteles, 2015, 1137b10-20).

İnsan Hakları: Kavram ve Sorunları adlı kitabında İoanna Kuçuradi adalet nedir sorusuna cevap ararken önce adaletsizliğe bakmamız gerektiğini söyler.

> Adaletsizlik, insanlara insan olarak borçlu olunanları bulduğumuz yer; ya da borçlu olunanları bugünkü adlarıyla dile getirirsek, temel insan haklarının türetildiği yerdir (Kuçuradi, 2016b, s. 31).

Görmek adaletsizliği görmek demekse, adaletsizlik de görmeyi engelleyen veya insanın yüzünü unutturan şeyler demektir (Uygur, 2013, s. 85).

> Bir insanın "herşey yapılabilir" ilkesine inanıp buna göre hareket edebilmesi için, kendisinin bir y ü z ü o l d u ğ u n u unutması, kişi olduğunu ve karşısında kişilerin bulunduğunu unutması gerekir: kendi yüzünü silmesi ve insanların yüzünün onun gözlerinde silinmesi gerekir. Bir insanın siyasal bir

> dava uğruna kendine h e r ş e y i yapmaya izin vermesi için, kendisini bu davanın sahibi değil, –"lider" bile olsa– aracı sayması; insanları kişiler olarak değil, sayılar olarak artı-eksi sayılar olarak görmesi gerekir. Kişilerin yüzleri silininces, etik değerler de silinir ortadan ve yüzü olan kişiler için değerli eylemde bulunmak zorlaşır. Etik değerler silininces en dikkatli en titiz kurulan yapı, havada kurulmuş olur – siyasette bile, her ne kadar bu son dediğim, modası geçmiş bir söz gibi gelse de kulağa. Eylemde bulunan bir insanın gözünde insanın yüzü silininces, "ne için?" sorusu, bu dikenli soru, didiklendiğinde, yanıtsız kalır(Kuçuradi, 2016a, s. 16)

İnsanların, insanlıklarını deneyimleyemedikleri, insan olarak olanaklarını gerçekleştiremedikleri, haksızlığa uğradıklarında, seslerini duyuramadıkları, hak talep ettiklerinde kimsenin görmediği yerde adaletsizlik vardır.

Bununla beraber eğer adaletsizliği bilgi ile temellendirmeye çalışırsak öncelikle her tek durumda insanların neler talep ettiklerine bakmamız gerekir.

> Birisinin bir şeye sahip olmadığını bilmek nasıl olabiliyor? Birinin n re sahip olduğunu bilebiliriz; ama sahip olmadıklarını bilebilir miyiz? Binbir tanedir bunlar. Birisinin belirli bir şeyden yoksun bırakıldığını ileri sürerken de olmayan bir şeyi kastediyoruz. İşte bunu nasıl bilebiliyoruz? Bunu nasıl bilebildiğimizi görebilmek için, böyle bir savı ileri sürerken bakışımızı izlemek, nereye baktığımızı görebilmemizi sağlıyor. Tek tek durumlarda bu bakışımızı izlediğimizde, iki farklı şeye baktığımızı ve onları üçüncü (orta) bir terim aracılığıyla karşılaştırdığımızı görüyoruz: a) bir kişini belirli bir anda sahip olduğu şeyler, b) başka birinin, aynı anda yine sahip olduğu şeylere bakıyor ve bunların c) değer verdiğimiz üçüncü bir şey açısında karşılaştırdığımızı görüyoruz. Birinin sahip olduğu ve drumunu daha ‘’iyi’’ yapan – diğer kişiye göre olanaklarının daha fazla olmasını sağlayan- ve diğer kişinin de sahip olması gerektiğini düşündüğümüz bir şey açısından yapıyoruz bu karşılaştırmayı. Bu, diğer kişinin yoksun bırakıldığı düşündüğümüz şeydir – eksikliği, onun birinci kişinin sahip olduğu bazı olanaklardan yoksun kalmasına neden olan şey (Kuçuradi, 2016c, s. 30).

Eğer bu cümleleri bir hareket noktası olarak alırsak belirli bir durumda bir insana borçlu olunanın ne olduğu anlaşılabilir:

> ‘‘adalet, bir isteme ilkesi olarak karşımıza çıkıyor; insan haklarının ise kişilere muamele etmede eylem ilkeleri aynı zamanda da, toplumsal-siyasal ilişki düzenlemelerini ve hukukun oluşturulmasını belirleyen tarihsel ilkelerin ve hukuk kurallarının türetilmesi için temel ilkeler olarak görülüyor’’(Kuçuradi, 2016c, s. 35-36).

Doğru değerlendirmeyle ilgisinde adil yargılanma hakkı da mahkeme

karşısında adalet bekeleyen suçlu ya da suçsuz her tek insana borçlu olunandır ve bu hakkın gerçekleştirilmesi için de insan haklarının hukukun temel öncülelleri olması gerekir.

2.2 Nedensellik ve Yaptığımız Eylemlerin Nedenleri Üzerine

Yaşadığımız süre boyunca çeşitli eylemlerde bulunur ve bunların sonuçlarına katlanmak durumunda kalırız. Bir eylemde bulunduğumuzda çoğu zaman bunun nedenini, neden öyle değil de böyle davranıyor oluşumuzu pek düşünmeyiz. Belirli koşullarda arzularımız, ihtiyaçlarımız, çıkarlarımız, reflekslerimiz, eğilimlerimiz duygularımız ya da değerli gördüğümüz şeyler, değerlerimiz yaptığımız eylemi belirler. Eylemlerimizin bu belirleyicilere dayanması ise doğal kabul edilir.

17. Yüzyılda Isaac Newton'un kütle çekimi ve hareketin doğa yasalarına uygun olarak belirli ilkeleri ile meydana geldiğini ortaya koymasıyla, doğada bir elmanın bir ağacın dalından koptuğunda yere düşmesinde olduğu gibi, insan eylemlerinde de nedenselliğe dayanan böyle bir etkinin var olduğu Newton'un çalışmalarından yola çıkılarak kabul görmüştür.

Temelini Presokratiklerde bulan ve felsefe tarihinin önde gelen empiristlerden biri olan David Hume, bilginin kaynağını açıklamaya çalışırken doğadaki bu nedensellik kavramı üzerine kapsamlı bir çalışma yapar.

Hume bilginin kaynağının deney olduğunu söylerken, ideaları meydana getirenin izlenim olduğunu belirtir. İzlenimler ise deney sonucunda oluşur. Örneğin elimize bir iğne battığında o an yaşadığımız acı bir deney sonucu edindiğimiz izlenimdir. Fakat o iğnenin batış anını tekrar düşündüğümüzde aynı acıyı, aynı canlılıkta yaşamayız, bu nedenle Hume'a göre idealar hiçbir zaman izlenimin yerini aynı canlılıkta alamaz.

> Öyleyse, izlenim terimi ile kastettiğim daha canlı algılarımızın hepsidir; yani işittiğimiz, gördüğümüz, hissettiğimiz, sevdiğimiz veya nefret ettiğimiz, arzuladığımız veya istediğimiz andaki algılardır. İzlenimler, daha az canlı algılar olan ve yukarıdaki duyum ya da hareketler üzerinde düşündüğümüz zaman farkına vardığımız idealardan ayrılırlar (Hume, 2017, s. 24).

İdeaları izlenimlerden ayıran Hume, buradan hareketle nedensellik ideasına karşılık gelen bir izlenimin olup olamayacağı sorusunu sorar. Doğada bir nedensellik

olduğunu kabul eden Hume, buna rağmen bu nedenselliğin yani neden ve etki arasındaki bağın bilgisinin deneyden elde edilemeyeceğini düşünür.

Hume'a göre böyle bir bilgi ancak alışkanlık yolu ile elde edilebilir. Tekrarlanan olguların hep aynı sonucu vermesi, insanda çağrışım yolu ile ileride de aynı olay gerçekleştiğinde aynı sonucun meydana geleceği beklentisini doğurur.

Verilen bu cevap 18. Yüzyılın önde gelen düşünürlerinden Immanuel Kant'ın da dikkatini çeker. Kant'ı kendi ifadesi ile ''dogmatik uykusundan uyandıran'' bu cevap, Kant'a bir hareket noktası oluşturur. Kant *Saf Aklın Eleştirisi* adlı kitabında Hume'un bu cevabını tartışır ve neden-sonuç ilişkisini ve bunun zorunluluğunu anlayabilmenin yolunun, anlama yetisinin a priori kategorileri ile mümkün olabileceği sonucunu çıkarır.

Buradan hareketle Kant, ahlâkın ilkelerinin insanın deneyimlerinde bulunup bulunamayacağı sorusunu da sorar. Bu soruya verdiği cevap ise, böyle bir Ahlâk Yasasının ancak akıl sahibi bir varlıkta var olabileceğidir. Bu ise *saf a priori* bir aklın ödevlerin kesin bilgisinin taşıyıcısı olması demektir.

> Ahlâkla ilgili pek rağbette olan girişimlere bir göz atarsak, bunlarda bazan (genel olarak akıl sahibi bir doğal yapının idesini de içine alan) insanın doğal yapısının özel belirlenimi, bazan yetkinliği, bazan da mutluluğu, bir yerde ahlak duygusunu, başka yerde Tanrı korkusunu, bir parça şundan, bir parça bundan, hepsini de şaşılacak bir karışımda buluruz. Ahlâklılık ilkesinin ise, insanın doğal yapısının (ancak deneyden edinebileceğimiz) bilgisinde aranıp aranamayacağı sorusunu sormak ve olamayacaksa, eğer bu ilkeler tamamen a priori, her türlü deneysel olandan bağımsız ise, başka hiçbir yerde –en az derecede bile– bulunamayıp kayıtsız-şartsız saf akıl kavramlarında bulunacaksa; bu araştırmayı saf pratik dünya bilgeliği veya (bunca kötü ünü olan bir adı kullanmaya izin varsa Ahlâk Metafiziği) olarak tamamen ayırmak, bunu kendi başına tam yetkinliğe kavuşturmak ve ünü yaygın olan şeylerin peşinde olan geniş kütleyi, bu girişim sonuca ulaşıncaya dek oyalamak akla gelmez (Kant, 2013, s. 26).

Kant'ın düşüncesine göre Ahlâk Metafiziğini deneyden bağımsız bir biçimde, saf haliyle sergilemek, iyiliğin en yüksek derecede gerçekleşebilmesinin olanağıdır. Kant'ta iyi isteme, gereklilikle dile getirilen bir buyruktur. Eğer bir başka şey için araç olarak kullanılacak olursa koşullu buyruk, sırf kendisi için, yani amaç olarak kullanılacak olursa kesin buyruk olur.

> Doğada her şey yasalara göre etkide bulunur. Yalnız akıl sahibi bir varlığın, yasaların tasarımına göre, yani ilkelere göre eylemde bulunma yetisi ya da istemesi vardır. Yasalardan eylemleri türetmek için akıl gerekli olduğundan, isteme pratik akıldan başka birşey değildir. Akıl istemeyi kaçınılmazcasına belirliyorsa, böyle bir varlığın nesnel zorunlu olduğu bilinen eylemleri, öznel olarak da zorunludur; yani isteme, eğilimlerden bağımsız olarak ancak aklın pratik bakımdan zorunlu, yani iyi olduğunu bildiği şeyi seçme yetisidir (Kant, 2013, s. 29).

İyi istemeden başka kayıtsız şartsız iyi olabilecek hiçbir şeyin düşünülemeyeceğini söyleyen Kant, kendi başına iyi olanın iyi isteme olduğunu belirtir. Saf akıl, en yüksek pratik belirlenimini iyi istemeye temel olmada görür.

Buradan Kant, iyi isteme kavramını da içeren ödev kavramına değinir. Bir eylemin ödeve uygun olarak yapılsa dahi, bu eylemin her zaman değerli bir eylem olmadığı, menfaatlerimiz söz konusu olduğunda ise yapılması gereken eylemin arkasındaki nedenin rastlantısal olabileceğini bilmemizi ister.

> Eylemin ödeve uygun olduğu, öznenin de ayrıca buna doğrudan doğruya buna bir eğilim duyduğu eylemlerde bu ayırımı yapmaksa çok daha zordur. Örneğin bir bakkalın deneyimsiz müşterisini aldatmaması ödeve uygundur; çok alışverişin yapıldığı yerde, zeki tüccar da bunu yapmaz, herkes için değişmez bir fiyat koyar, öyle ki bir çocuk, başka herkes gibi ondan alışveriş yapar. Dolayısıyla insanlara dürüstçe hizmet edilir; ancak bu tüccarın bunu ödevden dolayı ve dürüstlük ilkesinden dolayı böyle yaptığına inanmamız için pek yeterli değildir; çıkarı gerektiriyordu bunu (Kant, 2013, s. 12).

Böyle bir eylem rastlantısaldır. Saf akıl tarafından belirlenmemiştir. Bir eylemin ödevden dolayı olması, yapılan eylemin insan hakları açısından insanın, insan olarak değerinin korunmasını nasıl sağladığını göstermesi açısından da önemlidir. Kant'ın ödev anlayışı, insan hakları düşüncesinin temelini oluşturur. İnsan hakları düşüncesi ve insan onurunun farkındalığı, insan olan herkesten insanlara karşı olan eylemlerini rastlantısal olarak değil, akıl tarafından belirlenen ilkelere göre, insan onuruna göre gerçekleştirmesini bekler. Bir anlamda, ödev ve aklın koşulsuz buyruğu, insan onurunu koruyabilecek duruma gelir. İnsan hakları ihlallerinin önüne ancak, bu haklar koşulsuz bir buyrukmuşçasına korunduğunda geçilebilir. Evrensel insan hakları ve buna bağlı olarak adil yargılanma hakkı gibi insan hayatına etki eden temel haklar, koşullar değiştikçe değişebilen prensipler olmadıkları gibi, insanların ödeve uygun dahi olsa yerine getirdiklerinde korunabilen haklar değildir. Bu sebeple tıpkı Kant'ın söylediği

gibi yapılan eylemin arkasındaki istemenin akıl tarafından belirlenmesi ve ödeve uygun olduğu için değil ödevden dolayı yapılmış olması önemlidir.

Kant dikkatimizi, her ne kadar iyi isteme ve ödev kavramına çekse de, iyi isteme de her zaman tek başına yeterli olmayabilir. İyi istemenin yetersizliği İoanna Kuçuradi'nin de vurguladığı noktalardan biridir. Kuçuradi bu konuda şu belirlemeyi yapar:

> Bir örnek vereyim: eskiden beri, Kant'ın –bu büyük etikçinin– etik görüşünde beni tedirgin eden bir nokta vardı: ''iyi isteme''ye verdiği kayıtsız şartsız önem. Yukarıda sözünü ettiğim olguyu, Kant'ın ''iyi isteme'' konusunda söyledikleri ilgisi içinde düşününce, beni tedirgin edenin ne olduğu aydınlığa kavuştu: bir eylemin değerli olması için ''iyi isteme'' tek başına yetmiyordu; o, bir eylemi değerli kılan noktalardan ancak bir tanesiydi. Ama Kant, eylemin yalnızca benim ''yapma'' diye adlandırdığım öğesine bakarak konuştuğundan, onun ''iyi isteme''ye böyle bir önem vermesi doğaldı. Oysa eyleme etik ilişkinin ürünü olarak baktığımızda, yani yapmayı onu oluşturan bütün arka plânıyla birlikte ele aldığımızda, eylem sorunları konusunda olduğu kadar, değer sorunları konusunda da yeni sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Kuçuradi 2015, s. vı-vıı).

Felsefe tarihini, düşünürlerin zaman içinde taşları yan yana dizerek oluşturdukları bir yola benzetecek olursak, bu yola bir taş daha eklemiş olan Kuçuradi, Kant'ın izlediği yoldan gider ve onun düşüncelerini geliştirerek eylemin arkasındaki bütün etkenleri beraber incelememizi önerir. Bu ise insan hakları ile ilgisinde yapabileceklerimiz için bizlere yeni bir ufuk açar.

Kant ile Kuçuradi'yi birbiri ile karşılaştıracak olursak, bilginin insanın önyargılarından kurtulması için kullanılmasına gösterdikleri özenin ortak özellikleri olduğu söylenebilir.

Bununla beraber Kant, bir eylemi yalnız yapana bakarak ele alır, Kuçuradi ise etik ilişkiye bakar. Bunun aralarındaki en büyük fark olduğu söylenebilir. Etik ilişki kişinin kişiyle olan ilişkisidir. Bu açıdan, daha sonra ele alacağımız gibi, bazı insan hakları da insanlararası ilişkiyle ilgilidir ve bu hakların korunması ise bu ilişkinin belirleyicileri ile ilgilidir. Bir kişinin başka bir kişiye olan yöneliminden doğan eylem, değerlendirmenin nesnesini oluşturur.

Kişi ile kişi ilişkisinde bir eylemi, bir tutumu doğru değerlendirebilmenin,

> değerlendirilen eylem ya da tutum bakımından koşulları, o eylemin içinde yapıldığı gerçeklik koşullarını yeterince bilmek ve eylemi yapan kişiyi yeterince tanımaktır. ‘Eylemin içinde yapıldığı gerçeklik koşulları’yla kastettiğim, eylemin içinde oluştuğu olay ve kişinin o andaki koşulları (bu olayla ilgili, biyopsişik durumu v.b.) dır. ‘Kişiyi tanımak’la, kişinin bilme ve yaşantı olanaklarını ve neleri ‘‘değerli’’ olarak kabul ettiğini bilmeyi kastediyorum (Kuçuradi 2015, s. 22).

Neleri değerli kabul ettiğimiz ise değer bilgisine sahip olup olmamamız ile ilgilidir. Yapılan değerlendirmelerin göreliliği olgusundan hareket eden Kuçuradi, insanlar arası ilişkilerde değerler adına değer harcamalarının insanlar için en büyük problemlerden biri olduğuna dikkat çeker. Ancak değerlendirme problemi ile ilgili ayrıntıya girmeden önce bazı kavramları açıklamak, konunun çerçevesini çizmek açısından bizlere yardımcı olacaktır.

2.3. Değer Kavramı ve Değer ile Değerler Arasındak Fark

Eğer yaptığımız eylemlerin bir nedensellik ilkesinden zorunlu olarak kaynaklandığını kabul edersek, değerlendirmelerimizde neyi değerli gördüğümüz, biçtiğimiz ve atfettiğimiz değerin arkasındaki nedene bağlı değiştiğini görürüz. Bu ise değerlerimizin neler olduğundan, dünya görüşümüze kadar diğer insanlara davranışlarımızı, dolayısıyla insan haklarını ne oranda koruyup korumayacağımızı da belirler.

Değer terimi tıpkı adalet terimi gibi, bulunduğu bağlama bağlı olarak çeşitli anlamlar alabilir. Kuçuradi değer terimi ile ilgili şunları söyler:

> İktisadın bir kavramı olarak değer, ancak ‘‘biçilen değerle’’, yani özel değer yargılarıyla şeylere biçilen ‘‘değer’’le bir paralellik gösterir. İktisadın bir terimi olarak ‘değer’ insan emeğinin ürünüyle, nesnelerle ve parayla ilgilidir; ‘‘kullanım ve değiş-tokuş değeri anlamında kullanılır. Bir nesnenin –ve bu nesnenin bir mal olması veya bir mal sayılması şarttır– ‘kullanım değer’inden, onun ‘‘maddi’’ bir ihtiyacı karşılaması bakımından faydası kasdedilir; ‘değiş-tokuş değeri’nden ise onun satın alabileceği başka şeyler, - para olgusunu da hesaba katarsak- fiyatı anlaşılır(Kuçuradi, 2016b, s. 38-39).

Örneğin bir iktisatçı için değer, bir malın fiyatıdır. Kullanımı, zaman değiştikçe ya da insanların fikri değiştikçe değişebilen bir terimdir ve subjektiftir. 1600’lü yılların başında Hollanda’da bir lale soğanının değerinin bir ev fiyatına eşdeğer olduğu söylenir. Bugün bahçelerimizi süsleyen bir çiçeğin değeri ile karşılaştırdığımızda aradaki fark

anlaşılabilir.

Bununla beraber insanların belirli bir emek, sermaye ve zaman harcayarak ürettikleri malların değeri taleple ilgili olduğu kadar, üretilen malın piyasada bulunma miktarı ve faydasıyla da ilgilidir. ‘‘Emeğin değeri’’nden sözettiğimizde genellikle mevcut ekonomik sistemde, ‘‘insanın’’ değerini değil, ekonomik koşulların sağladığı ve yapılan işe göre insanların aldıkları ücreti kastedilir.

Daha açık ifade etmek gerekirse birinci anlamı bakımından değer maddi bir ihtiyacı karşılamak bakımından bir şeyin fiyatlandırılması veya faydasıdır. İkinci olarak ‘‘değer’’ ise, bir şeyin bir çeşit özelliği, yapısal farkıdır.

Belli bir konuda bir belirleme yapabilmek ve bilgiye ulaşabilmek için bir şeyi, başka bir şey ile karşılaştırmak gerekir. Bunun için ise bir şeyin yapısal özelliğini başka bir şey ile karşılaştırarak aradaki farkın görülmesi bize o şeyin değerini gösterir.

Kuçuradi iktisattaki değer ile etik alandaki değer kavramını biribirinden ayırdıktan sonra onu değerlerden de ayırır.

> ‘Değer ile ‘değerler’ ayrı ayrı şeylerdir. ‘Değerler’ var olan şeylerdir, var olan imkânlardır; ‘Değer’se bir şeyin değeridir; bir şeyin bir çeşit özelliğidir. Bu bakımdan değerleme, değerin gerçekleşmesi oluyor ve bir eylem veya bir eserdir; değerlendirme ise insanın ve insanla ilgili var olan her şeyin değerinin gösterilmesidir. Değerlerin değerlendirilmesi felsefenin işi; değerlere değer biçmekse morallerin, estetiklerin işi oluyor insanların akan yaşamlarında (Kuçuradi, 2016b, s. 40).

İnsanın değeri ise insanın, tür olarak diğer var olanlardan farkı, insan olmayan herşey ile ilgisinde özel yeridir. Örneğin insan akıl sahibi bir varlıktır. Bu, insan türüne özgü bir özelliktir, tıpkı konuşabilmek gibi yalnız insan olanın sahip olduğu bir özellik. Bu ise insanı diğer canlılardan ayırır ve insanın değerini ortaya koyar. Bu değer kavramı, aynı zamanda insan haklarının da temelini oluşturur.

> Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdanla donatılmışlardır, birbirlerine kardeşlik anlayışıyla davranmalıdırlar (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi: 1. Madde).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 1. maddesinde söylendiği gibi, insanın akıl ve vicdan sahibi bir varlık olması insanın değerine işaret eder. Çünkü akıl sahibi ve

vicdanlı bir varlık olan insan değerler yaratarak diğer canlılardan ayrılır ve kendi değerini oluşturur.

İnsanın değeri ile değerlerinin arasındaki ayrım, insanın olanaklarını gerçekleştirebilmesi ve değerler yaratabilmesi için gerekli muameleyi görmesi ile yakından ilişkilidir. İnsanın başarılar ortaya koyabilmesi, yani değerler ortaya koyabilmesi, kitap yazabilmesi, hukuk yapabilmesi, müzik besteleyebilmesi için belirli şekilde muamele görmesi ve başkalarına da böyle muamele etmesi gerekir. Bu sebeple de Kuçuradi'ye göre insan hakları aynı zamanda etik davranış ilkeleridir.

> İoanna Kuçuradi, insan onuru ile insan hakları arasında kavramsal bağlantılar kurar. Tek tek insan haklarının, etkin ve edilgin anlamda etik ilkeler olarak, insanların görmesi ve başka insanlara göstermesi gereken muameleyi dile getirdiğini belirtir. Kuçuradi'nin kullandığı 'muamele' kelimesi dikkat çekicidir. Her muamelede muamele gören bir taraf olduğu gibi, bir de muamele eden taraf vardır. Bir insanın, kendini yalnızca maruz kalan ve 'muamele gören' olarak değil, aynı zamanda 'muamele eden' olarak konumlandırması, o insanın başka insanlara davranışını, kendini başka insanlardan sorumlu görüp görmeyecek oluşunu etkileyecektir. Bir insanın kendi hakkını koruması ve araması kadar, başkalarının insan haklarını korumak için kendinde sorumluluk duyması, muamele gören olduğu kadar, muamele eden taraf olduğunun da bilincinde olmasını gerektirir. Kuçuradi, insan haklarının tür olarak insanın değerini oluşturan olanakların gerçekleşebilirliğinin nesnel koşulları olduğunu, insan onurunun ise insanın bu değerinin farkındalığına işaret ettiğini söylerken, her insanı, insanın bu yapısal olanaklarını gerçekleştirecek şekilde muamele görmeye lâyık kılanın bu değer olduğunu belirtir(Coşkun, 2011, s. 36-37).

Bir insan, Evrensel Bildirgenin birinci maddesinde belirtildiği gibi, akıl ve vicdan sahibi bir varlık olarak diğer insanlara öyle davranmalıdır ki, insanların olanaklarını gerçekleştirmelerine yardımcı olabilsin ve bu şekilde insanın değerini koruyabilsin.

Yine Kuçuradi'ye göre insanın onuru (*human dignity)* bu değer bilgisi ya da bunun farkındalığıdır. Karşımızdaki insanın kim olduğuna bakmaksızın, ister terörist ister siyahi ister başka bir sıfatla tanımlayarak ötekileştirdiğimiz birisinin de, her tek kişinin her şeyden önce bir insan olduğunun bilincidir.

Bu bilinç, yani insan onurunun farkındalığı, aynı zamanda insan onurunu çeşitli

kültürlerde, toplumlarda, dinlerde dile getirildiği bağlamdan ayırarak evrensel bir nitelik kazanmasına da olanak sağlar. İnsanın değerinin bilgisi, yani insan onurunun farkındalığı farklı kültürlerde farklı toplumlarda değişen değer yargıları ile meydana gelen şeref, namus gibi kavramlardan ayrışarak insan haklarını koruyan evrensel bir nitelik kazanır.

> En asli anlamda 'şeref ' (honor) bir kişinin değerine (worth) ya da farzedilen değerine gösterilen saygıya işaret eder. Bu değer bir kişinin etik özelliklerinden –Aristoteles'in *Nikomakos'a Etik'* inde betimlediği gibi, kişinin erdemlerinden– oluşabilir, yani gösterilen saygının nesnel bir karşılığı olabilir ve bir kişinin davranışlarının bir kültürde geçerli olan değer yargılarına, yani belirli bir toplulukta ''iyi'' sayılan davranış biçimlerine ve tutumlarına uygunluğunda –istenilen insan imgesine uygunluğunda– bulunduğu farz edilebilir. Böylece insan onuru kavramı insanın yapısına ilişkin (antropolojik) bilgiden oluşurken, şeref kavramı bir kişinin değerine ya da farzedilen değerine –imgesinin değerine– gösterilen saygıyı dile getirir (Kuçuradi, 2016c, s. 73-74).

Kuçuradi'nin bu belirlemelerini dikkate aldığımızda, bütün dünyada insanın değerini harcamamak için ve insana değerine layık bir şekilde davranabilmek için, insan onurunun bilgisine sahip olmak gerektiği sonucuna varabiliriz. İnsan onurunun bilgisine sahip olup, bu bilgiyle hareket edildiğinde ise adil yargılanma hakkı ve daha pek çok hak söz konusu olduğunda, değer harcamalarının önüne geçilebilir.

2.3.1 Değer Biçme

Değerlendirmenin hazır bir ölçü olarak öne sürülen ve sürekli değişen morallerin değer yargılarıyla yapılması, pek çok durumda ve hak ihlalinde olduğu gibi bu tezin konusunu oluşturan adil yargılanma hakkı için de sorun oluşturmaktadır. İnsanın değeri, duruma göre ya da kişilere göre değişmez. Fakat bazı durumlarda kültürel normlar ya da moraller değer olarak kabul edilip değer biçmelerle hareket edildiğinde, doğru değerlendirme yapmak ve dolayısıyla da insan haklarını korunması gereken yerde korumak mümkün olmayabilir. Kuçuradi değer biçmeyi şöyle tanımlar:

> Değerlendirmekten söz edilince, çoğu zaman, değerlendirilmesi söz konusu olan şeyin kendi değerini göstermek değil de, geçerli ilkeler, kurallar, normlar, standartlar, modalar, ölçüler bakımından –bunların '' açı''sından, bunlara göre– onu nitelendirmek anlaşılır. Çoğu zaman yapılan budur. Bu bir şeye değer

biçmektir, başka bir deyişle de bir şeyi ezbere değerlendirmektir (Kuçuradi, 2016b, s. 28).

Günümüzde örneklerini sıklıkla görebileceğimiz biçilen hazır değerler ve insanların bunları sorgulamadan, belirli bir değer oluşturup oluşturmadığını düşünmeden kabul etmeleri, insanların yargılanması sırasında da insanın değerini yok saymakta ve insan onurunu hiçe sayan kararların alınmasına neden olmaktadır.

Bazı toplumlarda kız çocuklarına gelenekler-görenekler öne sürülerek inanca dayalı nasıl davranmaları gerektiğinin öğretilmesi bu örneklerden biridir. Böyle toplumlarda kız çocukları, yetişkin birer kadın olup temel haklarını talep ettiklerinde, namus-şeref gibi insan onuru ile ilgisi olmayan değer biçmelerle, bazen öldürülmelerine dahi yol açabilecek durumlarla karşılaşılır.

Böyle değerlendirmeler çoğu zaman ezbere yapılır, örneğin bize çocukken öğretilen bir ahlak kuralı ya da örflerimiz, törelerimiz, gelenek göreneklerimiz bizim üzerinde düşünmeden kabul ettiğimiz ve aslında değer olmayan ama değer olarak kabul ettiğimiz şeyler olabilirler ve biz çoğu zaman bunun böyle olduğunu bilmeden hayatlarımızı sürdürürüz.

Bu ezbere değerlendirmeleri olduğu gibi kabul ettiğimizde de, bu kabul ettiğimiz ve değer olarak gördüğümüz bir normun bir başka kişiye, topluma, dine, etnisiteye, kültüre ait olan insanlar için yanlış, hukuksuz, anormal olabileceği ya da bir insan hakkı ihlali olma ihtimalini aklımıza getirmeyiz. Bu, farklı toplumlarda yaşayan insanlar için geçerli olduğu kadar aynı toplum içinde yaşayan insanlar için de geçerlidir.

Bizim kabul ettiğimiz bir normun ya da kültürel bir değer yargısının bir hak ihlaline yol açsa dahi, herkes için geçerli olmasını istemek, Kant'ın ortaya koyduğu ahlâk yasasına da ters düşer. Bu noktada bilgiye dayanmayan bir değer yargısının, insan haklarını koruyamayacağı unutulmamalıdır.

> Belirli nedenlerden dolayı değerler, davranış ve etkinlik şekilleri soyut olarak nitelendirilir –hem de çağdan çağa, toplumdan topluma farklı nitelendirilir– ve değerlendirme sistemleri meydana gelir. Kişiler de yaşayan insanların yapıp ettiklerine, eserlerine, hatta kendi kendilerine bu değer yargıları tablolarına değer biçerler. Yüklemi iyi-kötü, güzel çirkin, faydalı zararlı, doğru-yanlış, günah-sevap ve bu gibi sıfatlar olan değer yargıları kurulur ve herşeye buna göre değer

biçilir veya biçilmesi beklenir (Kuçuradi, 2016b, s. 28-29).

Değer yargılarıyla sosyal hayatın ve insan davranışlarının belirlenmesi, belirli zamanlarda ve durumlarda toplum içindeki belirli grupların gelenek ve görenekleri, dini normları, ahlâk normlarını, yani aslında değer olmayan bu ezbere değer yargılarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarına yol açar. Bu toplumsal yargılar, Kuçuradi'nin deyişiyle, değerlendirmenin koşulu olan birbirimizle olan ilişkilerimizde bilgiye dayanmayan, hazır olarak kullandığımız ve bunlara göre eylemleri, durumları değerlendirdiğimiz, insan onurunu göz önüne almayan değer biçmelerdir.

> İnsan başarılarına değer biçmede ise çeşitli etkenler rol oynar. Ama her başarı alanına değer biçmek, en başta çağın insan anlayışına ve değer biçen kişinin insan anlayışına bağlı olmakla birlikte, çoğunluk söz konusu olunca denebilir ki, ağır basan etkenler fayda ve modadır (Kuçuradi, 2016b, s. 50).

Toplumsal bir varlık olan insan, bir arada yaşamak için bazı kurallara ihtiyaç duyar. Toplumsal sorumluluk bilinci olarak tanımlayabileceğimiz kurallar ve bu kurallara uyma zorunluluğu bazı biyolojik gereksinimlerden kaynaklandığı gibi temelini sosyal güdülerden de alır.

Öğrenilme yolu ile kazanılmış bu tarz sosyal güdüler kişilerarası ilişkileri şekillendiren bir yapıya sahiptir. Toplumsal değer yargıları bu tarz güdülere dayalı değer biçmeler ile belirlendiğinde ise bunun sonucu olarak o topluma ait dini normların, törelerin, örf ve adetlerin, ahlâk kurallarının, bilgiye dayanmayan birer ezbere değerlendirme olarak karşımıza çıkmasına olanak sağlar. Yaşamlarımızı şekillendiren bu tür kurallar çağlar boyu doğal kabul edilmiş olsa da, insan haklarını korumak söz konusu olduğunda bunlar yetersiz kalmaktadır. Bu kabul edilen kuralların iyi niyet ile ortaya konsalar bile değişen ilkeler olduğu göz ardı edilmemelidir.

> Çoğunlukça dine en yüksek değerin biçildiği Ortaçağ'da –veya her çağdaki insan gruplarında – kabul ettirilmiş olan yaşam ideali, ''öbür dünya'' idealidir. Günahlarla bu dünyaya gelen kişi için tek çıkar yol, tek kurtuluş yolu, ''öbür dünya''da rahat yaşamak için, b u dünyada belli bir şekilde –dinin istediği şekilde– yaşamaktır. Böyle bir durumda geçer akçe, dinle uğraşmaktır. Kişilerin davranışlarına da yüklemleri ' 'günahtır'' veya ' 'sevaptır'' olan genel değer yargılarına göre değer biçilir (Kuçuradi, 2016b, s. 51).

Kanunlar, birbirimiz ile olan ilişkilerimizi, davranışlarımızı belirli konularda şekillendiren bu tarz değişen ilkelere örnek gösterilebilir. İstismar edilmesi de son derece kolay olan bu kanunlar töreler, örf-adetler ve din tarafından belirlendiğinde ise, örneklerine sıklıkla rastlayabileceğimiz insan hakları ihlallerine yol açabilecek nitelik kazanabilirler. Bunun temelinde ise toplumsal değer yargıları ile insanların biçtikleri değerler olduğu görülebilir. Oysa, insan hakları değer biçme ile ilgili değildir, insanın değeriyle ilgilidir ve kanunlar eğer değer biçmelerle hazırlandıysa, insanın değerini korumayacaktır.

Özellikle hukuk alanında toplumsal değer yargılarıyla yapılan normlar ve insan haklarını öncül almayan bu normlar ile verilen kararlar insanların adil ve hakkaniyetli bir şekilde yargılanabilmesini engeller. Hukukun ve dolayısıyla hukuk kurallarını uygulayacak olan kişilerin, dönemin şartları gereği moda olan ama aslında insanın değeri ile ilgisi olmayan değer biçmelere göre hareket etmesi ve karar vermesi, hak ihlallerine neden olur.

İnsan hakları, hukuk ve doğru değerlendirme arasındaki ilişkileri göz önüne aldığımızda, adil yargılanma hakkı ihlallerinin ana sebeplerinden birinin insanların eylemlerine, toplumsal grupların biçtikleri değerler olduğunu söylemek mümkündür. Özellikle de hukukun doğru değerlendirmelerle hareket etmemesi ve insan haklarını öncül kabul etmek yerine bilgiye dayanmayan bu biçilen değerlerle hareket etmesi, adil yargılanma hakkı ihlalinin en önemli sebeplerinden biridir.

Devlete karşı işlenmiş veya işlendiği varsayılan suçlarda, adil yargılanma hakkı ihlallerinin önemli bir sebebi de suçlu oldukları ispatlanmamış kişilere biçilen değerdir. Yani dava sanığı olan kişilerin kimi sıfatlarla örneğin terörist, casus veya hain olarak çoğunluğun kanaatine göre itham edilmesi ve değer biçmelere dayanan bu ithamlar sonucu ceza verilmesidir.

2.3.2 Değer Atfetme

Değer atfetme de değer biçme gibi özellikle hukuk sistemi içinde birçok insan harcamalarına sebep olması açısından adil yargılanma hakkı ihlallerinin arkasında yatan nedenlerden biri olarak nitelendirilebilir.

Kişinin, o şeyle, o kişiyle, o durumla ve görüşle olan özel ilişkisi sebebiyle bir şeyin, kişinin, durumun kendisine değerli veya değersiz olarak görünmesi durumu olarak açıklayabileceğimiz değer atfetme, kişinin doğrudan kendi çıkarı söz konusu olduğunda kendisine fayda sağlayabilecek bir eylem ya da ifadede bulunması olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değer biçme ve değer atfetme arasındaki farkı Kuçuradi şu şekilde açıklar:

> Oysa değer biçmede, kendisine değer biçilen şey sadece kausal olarak gözönündedir; değer atfetmede ise, kendine değer atfedilen şey, değer atfedenle olan özel ve dolaylı bir ilgisi yüzünden ‘‘değerli’’ görülmektedir. Bu bakımdan, bir şeye değer atfetmek ile bir şeye değer biçmek arasındaki ilgi, değeri söz konusu edilen şeyin, kendi dışında olan bir nedenden dolayı değerli veya değersiz görülmesindedir; farkları, ilkinin geçerli değer yargılarına göre yapılması, diğerinin ise yapana bağlı olmasıdır. Gerek değer atfetme, gerekse değer biçme değerlendirileni değil, olsa olsa değerlendireni ele verir (Kuçuradi, 2016b, s. 30).

Hukukta, insanların itham edildikleri suçu itiraf etmeleri veya itirafçı olmaları durumunda daha az ceza alabilmek için anlaşmalar yapmaları bazı ülkelerde kabul edilen bir durumdur. Özellikle Birleşik Devletler hukuk sisteminde yaygın olarak kullanılan bu uygulama davaların büyük bir çoğunluğunun bir anlaşma ile neticelendirilmesine imkan verir. Böyle bir durum, suçun ispatını ve dava sürecini kolaylaştırdığı gibi bir insanın hiç işlemediği bir suç karşısında dahi devletin gücüyle mücadele edememesi yüzünden değer atfederek anlaşma yapması ve böylece itirafçı olarak kendisini kurtarmak için suçu kabul etmesinin ya da suçlamalarda bulunmasının yolunu açar.

Bu ise iktidar yapılarının, kanunları veya hukuk sistemini kullanarak henüz suçu kanıtlanmamış insanları dönemin siyasal koşullarına ve kendi değer biçmelerine uygun olarak mahkum edebilmenin olanağını sağlar. Böyle bir durum, insanların masum olup olmadıklarına bakılmaksızın onları sırf bir kurbana ihtiyaç duyulduğu için ya da başka bir sebepten dolayı mahkum etmeyi mümkün kılar.

Umberto Eco *Düşman Yaratmak* adlı kitabında şöyle der:

> Düşman sahibi olmak sadece kimliğimizi tanımlama açısından değil, aynı zamanda kendi değer sistemimizi ölçebilmek için bir engel edinmek ve o engelle

> yüzleşirken kendi değerimizi sergilemek açısından da önemlidir. Dolayısıyla düşman yoksa onu inşa etmek gereklidir (Eco, 2014, s.16).

Eco'nun bu sözleriyle ifade ettiği gibi, kimi zaman kendi değer sistemimizi gösterebilmek adına, değer biçmelerle ve değer atfetmelerle hareket edip kendimize aslında var olmayan bir düşman yaratmamız mümkündür. Geçmişte olduğu gibi bugün de kimi durumlarda bir başkasını suçlamak, sorumlu tutmak ve bunun için de içinde bulunulan durumla ilgili doğru değerlendirme yapmadan değer atfetme ve değer biçme ile hareket ederek, kimilerini düşman ilân etmek sıklıkla karşılaşılan bir sorundur. Doğru değerlendirmeye dayanmadan yaratılan bir değer sisteminde, değer biçmeler ve değer atfetmelerle oluşturulan bir dünyada insanların düşman ilân edilmesi en kolay ama en çok değer harcanan ve hak ihlaline neden olan bir yoldur.

2.3.3 Doğru Değerlendirme

Doğru değerlendirmenin koşullarının bilinmesi, çoğu zaman farkında olmadan yapılan değer biçme ve değer atfetme ile yapılan değerlendirmelerin önlenmesine ve etik ilkeler doğrultusunda insanların adil bir şekilde yargılanmasına, böylece de insan haklarının korunmasına zemin hazırlayabilir. Yani, insanların adil bir şekilde yargılanabilmeleri, doğru değerlendirme ile yakından ilgilidir.

Doğru değerlendirmeyi bir bilgi problemi olarak ele alan Kuçuradi, insanın eylemleriyle ilgili olan değerlendirmelerde felsefi bilginin kullanılması gerektiğini söyler.

Örneğin bir arkadaşımızı yemeğe davet edip belirli sayıda misafir ağırlayacağımızı ona söylersek, o bunun doğru olup olmadığını nasıl bilebilir? Bunun için o davete çağırılan misafir sayısı ile o davete çağrılıp da katılmayan misafir sayısını karşılaştırmamız gerekir. Bu da bize gerçekte var olan misafir sayısını yani doğru bilgiyi verir. Arkadaşımızın ona söylenen misafir sayısından fazla ya da eksik misafir olduğuna inanması ya da şüphe etmesi bu gerçeği değiştirmez. Böyle bir bilgi türü nesnesini tüketerek veren kesin bir bilgi türüdür.

> Tarihsel varlıkta ve bu arada insanla ilgili nesne edimlerinin ürünü olan –real tespitler dışında– bilgiler söz konusu olduğunda, 'doğruluk', bu bilgilerin ana yapıları, ana bağlantıları ve özellikleri ya da ana neden, oluşturucu ve

> belirleyicileri vermesi ile sınanır. Nesnelerini tüketerek veren bilginin, bilen (özne) açısından bir nitelendirilişi 'kesin' sıfatıyla yapılır. 'Kesin bilgi' öznede şüpheye yer bırakmayan, öznenin doğruluğundan emin olduğu bilgi, kendisinden şüphe edilmeyen bilgi demektir. Böylece bir bilginin kesinliği ''öznenin pisikolojisi''yle, tüketiciliği ise nesnesinin ontik özelliği ile sınanır. Nesnesini tüketerek veren bir bilgi, doğru olduğu zaman aynı zamanda kesin bir bilgidir. Şüphe edenlerin çıkması, bilginin bu niteliğini değiştirmez (Kuçuradi, 2015, s. 31).

Oysa bir eylemi değerlendirirken nesne edinilen böyle bir bilgi türü değildir. Sözü edilen sınanma ile gerçekleşen felsefi temeli olan bir bilgi türüdür. Böyle bir bilgi türünde kişi ile kişi ilişkisi ele alınır ve 'değerlendirilen eylemin' değeri ortaya konulur.

Kişin yaptığı bir eylem ya da tutum değerlendirilen şeyin nesnesini oluşturur. Bu bir hareket veya davranış olabileceği gibi verilen bir söz de olabilir.

İoanna Kuçuradi karmaşık bir bilme etkinliği olarak nitelendirdiği değerlendirmeyi üç aşamaya ayırır:

> İlk aşama, değerlendirilenin ilişkide olduğu kişinin eylemini ve tutumunu anlamasıdır. Bir eylemi değerlendirmede ikinci aşama, eylemi yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliğini, başka bir deyişle, o belirli koşullarda doğal olarak neleri sağladığının veya nelere yol açtığını görmedir. Bir eylemin yapıldığı koşullar içinde başka eylem olanakları bakımından özelliği, onun değeridir. Değerlendirmenin bu iki adımı, o eylemin değerinin bilgisini sağlar. Bir eylemin bu değeri, aynı zamanda o eylemin etik değerini belirler; eylemin değerinin tür olarak insanın değeri ile ilgisi, o eylemin değerliliğini-değersizliğinin ya da doğruluğunun-yanlışlığının görülmesi, yani o eylemin insanın değeri ile ilgisinin kurulması, bir eylemi değerlendirmenin üçüncü aşamasını meydana getirir (Kuçuradi, 2015, s. 17-18).

Amacına uygun gerçekleştirilen böyle bir değerlendirme doğru değerlendirmenyi sağlar, yani kaynağını kişisel deneyimden alan ve nesnesini tüketmeyen bazı değerlendirmeler eylemin değerini vereceği için doğru kabul edilebilir. Aksi halde değer biçmelere ve değer atfetmelere dayalı ezbere değerlendirmelerin yolu açılır. Örneğin bir ezbere değerlendirme olan değer atfetmede eylemin nedenlerine bakılmaksızın o eylemin rastlantı sonucu doğurduğu yarar, değer ölçüsü olarak kullanılır. Böyle bir değerlendirme doğru bir değerlendirme olamaz.

BÖLÜM 3. BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ OLARAK ROSENBERGLER DAVASI VE SONUÇLARI

Bir insan, bir suç ile itham edildiğinde devletin o insana nasıl davrandığı o ülkedeki iktidarın insan haklarına ne kadar saygı gösterdiği ile yakından ilgilidir. Hatta devletler söz konusu olduğunda insan haklarına saygı göstermek yeterli değildir. Devletlerin hukuk kurallarını oluştururken ve yasama, yürütme, yargı organlarını çalıştırırken insan haklarına sadece saygı göstermesi değil, o devlette hukukun insan haklarına dayanması ve gerçekleştirilen her eylemde insan onurunun hesaba katılması gerekir.

Hukukun, belirli toplum gruplarının çıkarları doğrultusunda sırf çoğunluk oldukları için kullanılması insan onuruna zarar vererek insan hakları ihlallerine neden olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi, adil yargılanma hakkı önündeki en büyük engellerden biri, hukuk kurallarının insan haklarına değil de bir takım kişilerin ve grupların çıkarlarına dayanarak oluşturulması ve uygulanmasıdır.

İnsanların suçu her ne olursa olsun, adil bir şekilde yargılanma hakkına sahip olmaları ve buna saygı gösterecek bağımsız mahkemelerin varlığı, insan onurunun ve insan haklarının korunması için vazgeçilmez bir gerekliliktir. Aksi durumda, insanlar sadece adalete karşı güvenlerini yitirmez, adalet kavramının içi boşaltıldığı için insan onurunun harcanmasının ve insan haklarının ihlal edilmesinin yolu da açılır.

3.1 Rosenbergler Davası

17 Ağustos 1950 tarihinde Sovyetler Birliği lehine casusluk yapma ve komplo kurmak suçlamasıyla Julius Rosenberg, Ethel Rosenberg ve Anatoli Yakovlev'e karşı açılan dava ilk bakışta bir casusluk davası gibi görülse de, bütün dünyada yankı bulan ve tartışılan bir davaya dönüşmüştür.

Yargılamanın yapılış şekli, savcı ve hakimlerin dava ile ilgili önyargılı tutumları, davanın siyasi bir boyutunun da olduğunu bizlere göstermektedir. Bugün hâlâ çeşitli tartışmalara konu olan Rosenbergler davası, siyasetin yargıya nasıl müdahale edebileceği, verilen kararların değer biçmelerden ve değer atfetmelerden ne kadar etkilenebileceği ve insan hakları, hukukun temel öncülleri olmadığında ne türden hak ihlallerine neden olabileceğini göstermesi açısından da önemli ipuçları vermektedir.

Dönemin siyasi koşullarının verilen kararı etkilediği davada verilen karar, Rosenberg çiftini ölüme mahkum ederken, aynı zamanda dünyanın hemen her yerinde tartışma yaratmış, kimileri verilen kararı uygun bulurken kimileri karara tepki göstermiştir. Örneğin insan hakları savunucuları kararın büyük bir insan hakları ihlali olduğunu beyan ederken, Afrika Amerikalı işçi birliği bir günlük iş bırakma eylemi gerçekleştirerek kararı protesto etmiştir. Bununla beraber Yahudi organizasyonları Rosenberglere destek vermemiş ve Amerikan Sivil Özgürlükler Birliği davadaki sivil özgürlüklerin ihlal edildiğini kabul etmemiştir (Milton, Radosh,1997).

Verilen karar sonrasında farklı tepkilerin ortaya çıkması değerlendirmelerimizden bağımsız olarak olaylara yaklaşamadığımızı bir kez daha gözler önüne sermektedir. Aynı olaya değer biçme ya da değer atfetme ile yaklaşan bir kişinin değerlendirilmesiyle etik değer bilgisine sahip birinin aynı durumu değerlendirmesi hiç kuşkusuz farklı olacaktır.

Davayı başlatan süreç şu şekilde gelişmiştir:

> Amerika Birleşik Devletleri'nin Rosenberg ve diğerlerine karşı açtığı dava 1950 yılının Şubat ayında Britanyalı yetkililerin Almanya doğumlu bilim insanı Klaus Fuch'ı Los Alamos New Mexico'daki Amerikan atom bombası programı ile

> ilgili gizli belgeleri Sovyetler Birliğine sızdırması gerekçesi ile İngiltere'de gözaltına alması ile başladı. Fuch'un itirafı yetkililerin Mayıs 1950 de Philadelphia'lı kimyager Harry Gold'u tutuklanmasını sağladı. Gold, Fuch ile Sovyetler Birliğine bilgileri sağlayan Anatoli Yakovlev arasındaki aracı kişi idi. Gold'un tam bir itirafta bulunması ise yetkilileri Los Alamos'da görev yapan ve Gold'un gizli bilgileri temin ettiği çavuş David Greenglass'a götürdü. Çavuş David Greenglass'da tıpkı diğerleri gibi hızlıca itiraflarda bulundu. David Greenglass, karısı Ruth'un da casusluğa karıştığını itiraf etti. Kısa bir süre sonra David ve Ruth Greenglass çifti Amerikan devleti ile işbirliği yaparak David Greenglass'ın kızkardeşi Ethel ve onun kocası Julius Rosenberg'i suçladılar (Kobrick, 2013: s. 2).

Federal Judicial Center (Federal Yargı Mahkemesi) Judicial History Office yayınlarında yer alan yukarıdaki bilgilere göre, suçlamaların odağına yerleşen Rosenberg çifti casuslukla ilgili 1917. Maddenin hükmü gereği Sovyetler Birliği lehine casusluk suçlaması ile karşı karşıya kalmışlardır.

Rosenberg çiftinin ölüme mahkum edilmesi ve kararın açıklanmasından sonra geçen iki yıl boyunca ölümü bekleyen bu çiftin temyiz mahkemesine başvurarak davayı temyiz etme çabaları kabul görmemiştir. F.B.I. yetkililerinin ve savcılığın davaya müdahale şekilleri önyargılarla davranıldığını ve konunun ezberere değerlendirildiğini bizlere göstermektedir.

John Anthony Scott'ın Mayıs 1978'de kaleme aldığı *Rosenbergler Olayında F.B.I. ve Hukuk* adlı makalesinde savcılığın delilleri nasıl çarpıttığı ve kanıt üretebilmek için sanıkları nasıl yönlendirdiği şöyle anlatılmaktadır:

> F.B.I. belgelerinin hayli zahmetli olna ilk taranışı, Rosenbergler davasıyla ilgili çarpıcı gerçekleri su yüzüne çıkardı. Dava savcılığın emri üzerine uydurulmuş yanlış ve yalancı tanıklarla doluydu. Bunun belki de en parlak örneği, güya ''Sovyetlerin New York Konsolos yardımcısı Anatoli Yakovlev'in yönettiği casus şebekesine üye'' olan Harry Gold'la, Ethel Rosenberg'in kardeşi ve Julius Rosenberg'in kayınbiraderi David Greenglass'ın tanıklığıdır. 1945'te, Greenglass beşinci dereceden ordu teknisyeniyken, Albuquerque-New Mexico'da Los Alamos Atom bombası projesinde tornacı olarak istihdam edilmişti. Atom casusluğuyla suçlanan Rosenbergler'le Morton Sobell'in 1951'deki duruşmalarında üç tanık –David Greenglass, karısı Ruth ve Harry Gold– aynı hikayeyi anlattı: 1945 Haziran'ında Harry Gold Greenglass'ın Albuquerque'deki evine gelmiş ve ''Beni Julius yolladı'' diye bir parola söylemişti. Gold, duruşma sırasında, Yakovlev'le New York'ta buluştuğunu ve Albuquerque'e özel ve acil bir görevle gitmesi için talimat aldığını söyledi. Gold'un verdiği ve Greenglass'ların da kabul ettiği can alıcı ifade şuydu: "

> Yakovlev bana pelür kâğıdı verdi. Üstünde daktiloyla şu sözler yazıyordu: "Greenglass" – sadece "Greenglass"... Kâğıttaki son şey parolaydı: 'Beni Julius yolladı'." (Scott, 1978, s.71).

Oysa daha sonraki yıllarada kamuoyuna açılan F.B.I. dosyalarında ortaya çıktığı gibi yapılan sorgulamalar sırasında Harry Gold ve David Greenglass'ın aralarda "Beni Julius yolladı" gibi bir parolanın kullanıldığı hiçbir konuşmanın geçmediği ortaya çıkacaktı.

Bu ise savcılık makamının ve F.B.I. yetkililerinin ellerinde somut kanıt olmadığı için delil yarattıklarının bir örneği olarak gösterilebilir.

Ayrıca David Greenglass davanın görülmesinden elli yıl sonra New York Times gazetesinin editörlerinden Sam Roberts'ın "The Brother" adlı kitabında yer alan ve CBS televizyonunda yayınlanan "60 Dakika" programında kendisiyle yapılan röportajda, kardeşini ve eniştesini idama götüren davada yalan ifade verdiğini açıklar:

> Kendisi ile yapılan röportajda, Rosenbergler mahkemeye çıkarıldığında FBI ve savcılık tarafından baskı ve suçlama altında olduğunu, karısı Ruth ile birlikte mahkûm edilmekten korktuklarını, daha sonra Mc Carthy'nin yardımcısı olan savcı yardımcısı Roy Cohn'un yalan söylemesi için kendisini cesaretlendirdiğini anlatmıştır. Televizyon görüşmesinde, ifadesi ile Rosenbergleri ölüme gönderdiğine ilişkin soruya, tek kelimeyle "aptallık" diyen Greenglass, Rosen berglerin ölümünden kendisinin sorumlu olup olmadığı sorusuna, bir süre sessiz kaldıktan sonra önce yutkunmuş ve sonra, "Evet, sorumluyum" yanıtını vermiştir. Greenglass, Rosenberg davasının zaman zaman aklına geldiğini, o zaman da karısının "bak, biz hala hayattayız" dediğini anlatmıştır.Tüm bunlara rağmen Rosenberglerin iki oğluyla karşılaşırsa, ailelerini kaybettikleri için onlara üzgün olduğunu söyleyeceğini, ancak özür dilemeyeceğini belirterek; "O gün için Rosenbergler'e idam cezası verilebileceği konusunda bir fikrim yoktu, onlara idam cezası verilebileceğini düşünemedim" demiştir (Çelik, 2020, s. 264).

Bu davada Ethel Rosenberg'in erkek kardeşi David Greenglass ve karısının Amerikan hükümeti ile resmi bir anlaşma yapmamış olmalarına rağmen yaptıkları işbirliği nedeniyle daha hafif bir ceza alacak olmalarına dikkat çekmek gerekir. Açıktır ki Julius Rosenberg aleyhine henüz hiçbir kanıt olmamasına rağmen, bir tutuklunun daha hafif bir ceza alabilmek için Julius Rosenberg alehine yalan ifadede bulunarak itirafta bulunması iftira niteliği taşımaktadır

Kuçuradi'nin ezbere değerlendirme olarak tanımladığı ve kişi harcamalarının en büyük sebeplerinden biri olarak nitelendirdiği böyle bir olgunun bu davada hukukçular tarafından göz ardı edildiği söylenebilir.

Bütün bunlarla beraber Rosenbergler'in adil yargılanma haklarının ihlal edilmesiyle ilgili olarak, eski bir ABD Bölge Mahkemesi yargıcı olan Simon H. Rifkind, *TV Guide*'da yayınlanan ve *The New York Law Journal*'da yeniden basılan bir makalesinde, "*Rosenberg davasında tekrarlayan ilginin sebebi nedir*? " sorusuna, suçları hakkında makul bir şüphe bulunmadığı yanıtını verir.

> Örneğin, savcının Rosenberg davasında "gerekli bağlantı" olarak adlandırdığı Harry Gold, Rosenberg davasından dört ay önce, eski bir işvereni olan Abraham Brothman'a karşı başka bir casusluk davasında ifade vermiştir. Bu davada Harry Gold, evlendiğini ve çocukları olduğunu ve savaşta ölen bir erkek kardeşi olduğunu söyler. Aslında Harry Gold hiç evlenmemiş, çocukları ve savaşta ölen bir erkek kardeşi olmamıştır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus Rosenberg davasına bakan hakim ve savcıların Brothman davasına da bakmış olmalarıdır. Yani Rosenberg davasına bakan hakim ve savcılar Harry Gold'un daha önce yalan beyanda bulunduğunu bilmelerine rağmen onun daha önceki bir davada yalan beyanda bulunduğu bilgisini savunma avukatına bildirmemişlerdir. Ayrıca daha ileriki yıllarda Almanya doğumlu bir teorik fizikçi olan ve Manhattan projesi'nden elde ettiği bilgileri Sovyetler Birliği'ne iletmesinden dolayı mahkûm edilen İngiliz casus Klaus Fuchs, Harry Gold'u daha önce hiç tanımadığını açıklamıştır(Schwartz, 1974).

Hakim ve savcıların böyle önemli bilgileri görmezden gelmeleri/saklamaları adil yargılanma hakkına yapılan bir müdahaledir. Rosenberg çiftinin infazından onlarca yıl sonra, 27 Ağustos-7 Eylül 1990 tarihleri arasında Havana'da toplanan Suçların Önlenmesine ve Suçların Islahı Üzerine Birleşmiş Milletler Konferansı tarafından kabul edilen Avukatların Rolüne Dair Temel Prensipler Havana Kuralları'nda şu ifadelere yer verilmiştir;

> Yetkili makamların ellerinde ya da denetimleri altında bulunan gerekli bilgileri, dosyaları ve belgeleri, avukatların müvekkillerine etkili bir hukuki yardım verebilmelerini sağlayacak yeterli bir sürede ulaşmalarını sağlamak, kamu makamlarının görevidir. Avukatların bu belgelere en kısa sürede ulaşmaları sağlanır (Avukatların rolüne ilişkin temel ilkeler; ilke 21).

Oysa Rosenbergler'in avukatı, müvekkillerine etkili bir yardım verebilmelerini sağlayacak böyle bir bilgiye, yani Harry Gold'un yalan beyanda bulunmuş olduğu

bilgisine hiçbir zaman ulaşamamıştır.

Uluslararası Af Örgütü'nün hazırlamış olduğu Adil Yargılanma Hakkı adlı kitapçıkta da belirtildiği gibi kendisine suç isnat edilen herkesin savunma hazırlamak için yeterli zaman ve kolaylığın sağlanması gerekir.

> Savunma hazırlamak için yeterli kolaylıkların sağlanması hakkı sanığa ve avukatına, davaya hazırlanmalarına yardımcı olacak ya da sanığın kendisini temize çıkarabileceği ya da gerekirse cezanın hafifletilmesini sağlayabileceği gerekli tüm bilgi ve belgeleri ile diğer delillere ulaşma imkanı verilmesini gerektirir Bu bilgiler savunma tarafının, iddia makamı tarafından mahkemeye sunulan mütalaaları veya gösterilen delilleri öğrenmesini ve bunlar hakkında görüş belirtmesini sağlar. (Avukatların rolüne ilişkin temel ilkeler; ilke 21, UCM Kurucu belgesi 67/2. Maddesi, ayrıca bkz. Yugoslavya kuralları Kural 66 ve 68, Ruanda Kuralları Kural 66 ve 68) (Uluslararası Af Örgütü, Adil Yargılanma Hakkı, s. 119).

Bütün bu süreç içinde insan onuru ve insan hakları açısından dikkate alınması gereken bir husus daha vardır, o da yargılanmayı bekleyen insanların yakınlarının içinde bulundukları durumdur. Rosenberg çiftinin tutuklanması ve cezalarının infaz edileceği güne kadar geçen süre boyunca yaşananlar, ölümü bekleyen bu çiftin yakınlarını da etkilemiştir.

Çiftin, 1950 yılında biri altı diğeri on yaşında olan çocukları Robert ve Michael Meeropol anne ve babalarının o süreçte yazdıkları mektupları derleyerek yayınladıkları kitaplarında, annelerinin tutuklandıktan sonra onlara yazdığı bir mektupta şöyle der:

> Sevgili yavrum Michael, Kaç gündür size bir haber gönderemediğim için beni bağışlayın. Tutuklandıktan sonra telefonda seninle daha uzun konuşmaya vaktim olmadığına da çok üzgünüm. İnan tatlım, her zaman seni ve Robby'yi düşünüyorum. Annenizi ve babacığınızı çok özlediğinizi biliyorum. Alıştığınız kişiler yanınızda olup size yardım etmeden günlük işleri yapmanızın, oturup kalkmanızın da ne kadar güç olduğunu da biliyorum. Güçlükler içinde bulunduğunuzda sizin yanınızda olup size bakmaktan daha çok hiç bir şey isteyemeyeceğimi düşünmeye çalışın; bir de benim yerime size bakan kimselere yardımcı olmanızı istediğimi unutmayın yavrum; örneğin giysilerinizin, çamaşırlarınızın yerlerini onlara söyleyerek, Robby'yle senin ne gibi yemeklere alışık olduğunuzu ve genellikle neler yaptığınızı anlatarak onlara yardımcı olabilirsiniz. İşte elinizden geldiğince mutlu olmaya ve her şeyi fazla umursamamaya bakın yavrum...(Meeropol, R.-M., 2013, s. 20).

Etik değer bilgisine dayalı olarak doğru değerlendirme yapmak, insan haklarını

ve insan onurunu korumanın *sine qua non* (vazgeçilmez) koşuludur. Ancak karar vericilerin doğru değerlendirme yapmadığı ve insan haklarının hukukun temel öncülleri olmadığı bir sistemde, doğru değerlendirmelere göre eyleyen kişiler Ethel Rosenberg örneğinde olduğu gibi haksızlığa uğrayabilirler. O, kendi çıkarı veya evlatları için kocası aleyhine tanıklık yapmamıştır, ama bunun hukuki karşılığı mahkumiyet ve sonunda da ölüm olmuştur..

Bir değerlendirme sorunu olarak ele aldığımız Rosenbergler davasını incelerken, dönemin koşullarını da göz ardı etmemek gerekmektedir. Çünkü bir insan eyleminin değerlendirilmesi, ilişkili olduğu durumdan ayrı yapılamaz. Bu da aynı zamanda konu ile ilgili bir durum değerlendirmesi yapmamızı gerektirir. Bir eylemle ilgili doğru değerlendirme yapabilmek, içinde bulunulan eylemin içinde gerçekleştiği durumun da doğru değerlendirilmesine bağlıdır.

İoanna Kuçuradi, durumların değerlendirilmesi söz konusu olduğunda, onları ister katılan kişiler olarak, ister ‘‘seyirci’’ ya da yargıç olarak değerlendirdiğimizde, bize verilenin, tarihi realitenin bir kesiti olduğunu belirtir.

> Durum derken dile getirmek istediğim, bir insanın ya da bir grubun, bir andaki koşullarının bütünüdür: kendi dışındaki koşullarla (: yani ortaya çıkmalarında söz konusu kişinin ya da grubun ancak payı olduğu ya da hiç payı olmadığı koşullarla) ilgisinde kendi koşulları ve bu koşullarda kendi tutumudur. Bu an ise yıllar da olabilir. Her durumun, ikili bir gerçekliği vardır: tarihsel plânda gerçekliği ve olgusal plânda gerçekliği(Kuçuradi, 2015, s. 90).

Bir durum değerlendirmesindeki bu ikili gerçeklik insanla ilgili etik bir ilişki içinde , ancak ortaya konduğunda durum olur. Bunun için tarihten alınan kısa bir kesit, bir ‘an’, farklı zamanlarda meydana gelen aynı olgunun bir insan ya da bir grup etrafında düğümlenmesi ile mümkün olur.

> İlk ‘‘muhasebe’’, yani bir insan durumu olarak olgusallığında bir durumun insanın değeri ile ilgisini kurmak: b ö y l e bir koşullar bütününün, insanın hangi olanaklarının gerçekleştirilmesine elverişli -elverişsiz-engelleyici olduğunu belirlemek şeklinde olur. İkincisi, yani tarihselliğinde bir durumun insanın değeri ile ilgisini kurmak: o belirli bir defalık durumda korunan-korunmayan-çiğnenen insan hakları ile o durumun oluşturucusu olan bir insan ya da grubun o andaki kendi özel koşullarında korunabileceği-çiğnenebileceği kadarı arasında ilgi kurma; başka bir deyişle, ortaya çıkmış düğümden dolayı o insan ya da

> grubun hangi temel haklarının çiğnendiğini, hangilerinin ne kadar korunmadığını -ya da tersini- belirlemek şeklinde olur (Kuçuradi, 2015, s. 96).

Buradan hareketle önce bir durum değerlendirmesi yapmak yerinde olacaktır. Böylece günümüzde yaşanan aynı hak ihlallerinin nedenlerini ve çözülemeyecekmiş gibi görünen düğümleri çözmenin olanağı ortaya çıkmış olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sırasında, bir süre birbirlerinin müttefiki olan Amerika ve Sovyetler Birliği'nin arasındaki işbirliği, savaş bittikten sonra sona ermiş, bu iki ülke kuruluş ideolojilerindeki karşıtlık sebebiyle birbirlerini düşman ilân etmişlerdir. Bu durum, Amerika'da 1950'lerin başında kendini komünist olarak nitelendiren insanların, sırf komünist oldukları için suçlu ve/veya vatan haini ilân edilmelerine neden olmuştur. Açıktır ki bu insanlar dönemin şartlarının getirdiği değer biçmelerin ve kendilerine yapılan değer atfetmelerin kurbanı olmuşlardır.

Soğuk savaşın henüz yeni başladığı 1950'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nin Kore savaşına taraf olması Sovyetler Birliği'ne karşı resmi olmasa da bir mücadele sürdürmesini kaçınılmaz hale getirmiştir. Bir tarafta Sovyetler Birliği'nin desteğini alan Kuzey Kore, diğer tarafta Amerika'nın desteklediği Güney Kore kendilerini bir savaşın içinde bulmuşlardır. Böyle bir ortamda etkili bir siyasetçi olan Joseph R. McCarthy'nin başını çektiği bir hareket, komünistleri bir tehdit olarak göstermiş, bunun sonucunda ise Amerika Birleşik Devletleri'nde komünistlere karşı bir ''cadı avının'' başlatılmasının yolu açılmıştır.

Bu yüzden Rosenbergler'i böyle bir dönemin kurbanları olarak da görebiliriz. Bu ise değer atfetme sonucu suçlanan bu çiftin aynı zamanda o dönemdeki toplumsal değer biçmelerin de hedefi durumuna düştüklerini gösterir. Böyle dönemlerde, yani değer biçmelerin baskın olduğu ve insanların kararlarını ve davranışlarını etkilediği dönemlerde, insanın değeri kolayca göz ardı edilip harcanabilmektedir.

İnsanların yaşama hakkını elinden alan bir kararı incelerken ve bunu doğru değerlendirmenin koşulları ile ilgisinde araştırırken, kararı veren insanların aynı zamanda bütün dünyayı yok edebilecek bir silahın sahibi olan bir ülkeyi temsil ettiğini de unutmamak gerekir.

Yasanın yaratıcısı, aynı zamanda elinde en büyük silahı tutan olduğu sürece, onun karar verdiği bir dünyada adalete ulaşmamız oldukça güç gözükmektedir.

Yargı karşısında bir insanı öldürme kararı veren isteme ile yüzbinleri bir savaş sırasında öldüren isteme arasında aynı nedenselliğin olduğunu söylemek iddialı gelebilir. Fakat değer biçme ve değer atfetmelerle yapılan ezbere değerlendirmelerin hep aynı olduğu görüldüğünde, bir insanı öldürmenin suç olduğu yerde savaş çıkarıp binlerce insanı öldüren bir siyasetçinin ya da komutanın kahraman sayılması değişen hiçbir şeyin olmadığını bizlere göstermektedir.

Bir insanın ölüm kararını vermek veya bunu gerçekleştirecek meşru zemini hazırlamak ile bir atom bombasını kullanarak yüzbinleri öldürmenin meşru zeminini hazırlamak, düşüncede olsa bile aradaki benzerliği fark etmek bu açıdan da önemli olabilir.

Tarihçiler, bir olayın ardından belli bir süre geçmeden o konu hakkında kesin bir şey söylenemeyeceğini dile getirirler. Tarih geçmişin kendisi değildir, tarih geçmişin anlatılmasıdır. Bu ise tarihin onu kimin nasıl anlattığına bağlı olarak değişebildiğini gösterir. Kimi ülkeler tarihi kendi perspektiflerinden anlatırlar ve bu da bir tür değer atfetmedir. Oysa ki tarihte yaşananları, özellikle de insanlık için acılara ve hak ihlallerine neden olanları doğru anlatmak, yapılan hataların bir daha tekrarlanmaması açısından önemlidir.

Toplumun çıkarı-ki bu davada McCarthy'nin komünistlere karşı olan tutumuyla paralellik göstermektedir. Bu davaya bakan yargıç Kaufman'ın kararını da etkilemiştir.

Bir çeşit korku ve terör politikası olarak adlandırılabilecek McCarthycilik, soğuk savaş döneminde toplumsal korkuları kullanan bir siyasetçinin kişisel çıkar ve politik gücünü korumak için ona destek verenler ile birlikte komünizm karşıtı faaliyetler yürütmesi olarak da nitelendirilebilir. Bu dönemde komünizim ile ilişkisi olsun veya olmasın çeşitli gerekçelerle insanların komünistlikle suçlanması ve bunun için hukuk dışı uygulamaların ve tehdit yöntemlerinin kullanılması doğal kabul edilmiştir.

Belirli zamanlarda belirli toplumların içinden McCarthy gibi kişiler çıkar. Böyle

insanlar aynı toplumda öteki olanları bir tehdit olarak görebilir ve gösterebilir. Böyle zamanlarda yani kriz zamanlarında, ötekileştirilenlerin toplumun çoğunluğu için bir tehdit olarak görülmesi ve gösterilmesi olağan kabul edilir. Bu ise ötekileştirilen kişilerin o toplumun çoğunluğu tarafından cezalandırılması gereken insanlar olarak görülmelerine sebep olur. Bunun nedeni değer biçmelere/atfetmelere dayanan ezbere değerlendirmeler olduğu söylenebilir.

Rosenbergler Davasında bu davanın yargıçlığını yapan ve bu tür değer biçmelerle hareket eden Yargıç İrving Kaufman 5 Nisan 1951'de kararı gerekçelendiren şu konuşmayı yapar:

> Hem yurttaşlarına ihanet eden bu ülkenin yurttaşları, İkinci Dünya Savaşı'ndan önce olabileceği gibi, Sovyet iktidarının iyiliği hakkında yanılgı içinde bulunamazlar artık. Rus terörizmi bugün apaçıktır. İdealizm artık bir gerekçe olamaz. Bu davada ceza sorunu, eşi benzeri olmayan bir tarihi çerçeve içinde kendini ortaya koyuyor, bu ülkenin tamamen farklı bir siyasi sistemle bir ölüm kalım mücadelesi içinde bulunduğunu halka kavratmak son derece zor. İki güç arasındaki bu mücadele kendini sadece dış politikada göstermiyor; aynı zamanda, önümüzdeki davanın gösterdiği gibi, kendi halkımız içindeki gizli ve açık güçlerin devreye sokulmasını kapsıyor. Dolayısıyla, tüm demokratik kurumlarımız da bu korkunç çatışmanın içine doğru çekilmişlerdir. Tüm tarihimizde hiçbir zaman bugünkü kadar böylesine tüm varlığımızı tehdit eden bir tehlike ile karşı karşıya kalmamıştık (www.Digital History.uh., 1951: ID 1118).

Kaufman'ın bu ifadeleri onun dönemin şartlarından McCarthy'ciğilin yarattığı toplumsal korkudan ne oranda etkilendiğinin ve bu etkiden dolayı da durumun ve kişilerin doğru değerlendirmesini yapamadığının açık bir kanıtı olarak görülebilir. Kaufman davanın eşi benzeri olmayan bir tarihî çerçeve içinde kendini ortaya koyduğunu söylerken, Kuçuradi'nin ifadeleriyle söyleyecek olursak, tarihî realitenin sadece bir tarafında yer alıp, durumu ona göre yorumlamanın tuzağına düşmüştür.

Rosenberg çiftini, insan olarak değil ait olduğu toplumun varlığını tehdit eden bir unsur olarak gören yargıç Kaufman şöyle devam eder:

> Casusluk yasası tasarlandığında, atom bombası henüz bilinmiyordu. Bunu vurguluyorum, çünkü milyonlarca Amerikalıyı öldürebilecek yok etme silahlarının söz konusu olduğunu bilince çıkarmak zorundayız. Atom silahları arasında ABD'nin rekabet üstünlüğü başka bir güce karşı vefayı, Amerika Birleşik Devletlerine sadakatten üstün tutan yeni bir tür casuslar kuşağına yol

> açtı. Bu nedenle,bu davada verilecek ceza, aramızdaki hainlere karşı toplumumuzun korumanın birinci önemine uygun olmak zorundadır (www.Digital History.uh., 1951: ID 1118).

Bu ifadeleriyle Kaufman, bu davada kendisi için en önemli şeyin Amerikan toplumunun çıkarlarını korumak ve Amerika'ya sadakat olduğunu belirtirken, adaletten, adaleti sağlama gerekliliğinden ya da insan onurundan söz etmemiştir. O, doğrudan belirli bir ulusa ve o ulusun o dönem itibariyle çıkarına dayanarak karar vermiştir.

> Olayların şu cilvesine bakın ki, zanlıların ihanet etmiş olduğu ve yıkmak istedikleri bu ülke, onlara adil ve tarafsız bir yargılama süreci, üç hafta süren bir yargılama sürecini sağlamak için, onları her şekilde korumuştur. Hatta, kendi ifadelerine göre zanlılar bile, Sovyetler Birliğinde kendilerine bile bu tür bir yargılama sürecinin tanınmayacağı konusunda açıktırlar. Bir Rus yurttaşının Rusya'ya karşı vatana ihanetle suçlandığı bir durumda, duruşma için bir tek gün bile harcanmayacağı kesindir. Yine de onlar, bağımsızlık ve özgürlük davasına hizmet etmek yerine, Rusların tanrıyı inkar ve saldırganlık ideolojisiyle aklını bozmaya karar verdiler (www.Digital History.uh., 1951: ID 1118).

Bu belirtilenlerin gerçekliğine bakacak olduğumuzda, bir diktatörlük rejimi olan dönemin Sovyetler Birliği'nin milyonlarca insanın Gulag gibi toplama kamplarında yaşamlarını yitirdikleri ve hiçbir hak talep edemedikleri bir ülke olduğunu görebiliyoruz. Stalin döneminin Sovyetler Birliğinde, siyasi muhalifleri tasfiye etmek için kullanılan Gulag çalıştırma kampları, rejim karşıtı insanların zorla çalıştırıldığı ve bu sayede bedava iş gücü sağlanarak sanayinin gelişmesine katkı sağlayan yerlerdi.

Devlet terörüne ve iktidarı elinde bulunduran insanların kendi düşüncelerine karşı olan insanlara nasıl kitlesel terör uyguladığına dair yerinde bir örnek olan Stalin dönemi Sovyetler Birliği, şiddeti bir araç olarak kullanıp herkesi tektipleştirmek isteyen insanların yapabileceklerinin sınırının olmayacağını da bizlere göstermektedir:

> Stalin döneminde, GULAG kamplarındaki mahkûm sayısının azami rakamı 2.760.000, 1953 yılında kaydedilmiştir. O dönemde Sovyetler Birliği'nin nüfusu 178.547.000 olmuş. Yani 100 bin insana 1.546 mahkûm denk gelmektedir. Tabii bu NKVD verileridir. Gerçek verilerin ne kadar olduğu belli değildir (Khairmukhanmedov, 2007. S.163).

Bu dönemde ''halk düşmanı'' olarak nitelendirilen muhalif insanlar, tıpkı Amerika'daki komünistler gibi ötekileştirilerek cezalandırılıyorlardı. Çoğunun sanatçı, akademisyen, entelektüel birikimi olan düşünürlerin oluşturduğu bu toplama

kamplarında ‘‘halk düşmanları’’ politik düşünceleri sebebiyle hedef haline gelmişlerdi.

Rosenberg Davasında verdiği kararı gerekçelendirirken, bütün bunların yaşandığı bir sistemi (Sovyetler Rejimini) eleştiren Kaufman, aslında Rosenbergleri benzer bir sebepten dolayı, yani halk düşmanı, vatan haini olarak değerlendirdiği için tıpkı Sovyet rejiminde olduğu gibi bu insanları ölüme göndermiştir. İçinde bulunduğu durumu doğru değerlendirememiş dönemin koşullarına kendisini kaptırarak karar vermiştir:

> Ben onların suçunu cinayetten beter buluyorum. İyice düşünülerek bakıldığında, onların işlediği suça kıyasla bir cinayet hafif kalır. Birisi bir cinayet işlediğinde, sadece kurbanını öldürür. En yakın aile çevresi buna üzülür ve adalet karar verir vermez, defter kapanır. Sizin durumunuzda ise davranışınız benim görüşümce daha şimdiden Kore’deki komünist saldırganlığa ve ondan kaynaklanan elli bin Amerikalı’nın yitirilmesine sebep olmuştur ve daha kim bilir kaç milyon masum insan sizin ihanetinizi canlarıyla ödemek zorunda kalacaktır. Siz bu ihanetle hiç kuşkusuz tarihin akışını ülkemiz aleyhine değiştirdiniz. Hiç kimse, sürekli bir gerginlik durumunda yaşamadığımızı söyleyemez. İhanetiniz her gün çevremizde daha açık hale geliyor, sivil halkın faaliyetleri, bir atom bombası saldırısına hazırlanmamızı hedefliyor. Ayrıca şunu varsaymak zorundayım ki; zanlılar en sıkı bir şekilde korunan ve en ölümcül gizli silahı Sovyet ajanlarına verdiklerinde, marksizm’in en önemli hedefi olan dünya devrimi ve kapitalizmin onlar tarafından yok edilmesi pekala biliniyordu(www.Digital History.uh., 1951: ID 1118)

Burada yargıç Kaufman’ın bilmediği gerçek ise asıl atom bombası sırlarının casusluğunu yapan kişinin bir başkası, George Abramovich Koval olduğudur. Delmar takma adıyla faaliyet gösteren Koval, ölümünden yaklaşık 22 ay sonra, 3 Kasım 2007'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından atom bombası bilgilerini Sovyetler birliğine kaçırdığı için Rusya Federasyonu Kahramanı ödülüne layık görülmüştür (Rusya Federasyonu Başkanlık Arşivi, 2009).

Bu da doğru değerlendirme yapmak yerine değer biçmelerle ve değer atfetmelerle hareket eden yargıç Kaufman’ın yanlış kişileri yanlış gerekçelerle mahkum ettiği anlamına gelir.

> Bu olguların ışığında özet olarak sadece şunu söyleyebilirim ki zanlılar bu son derece ciddi komplo içine girdiklerinde, bunun anlamının tamamen bilincindeydiler. Zanlıların burada mahkeme önünde suçlusu ilan edildikleri suç apaçıktır. Bu hususları gözönüne aldığımda, dindar ulusumuzu yok etmeye

> yönelik bu şeytanca komplonun baş sorumluları hakkında, bu devletin güvenliğine dokunmayacağını açıkça gösteren bir karar vermek zorunda olduğumu hissediyorum. İster yabancı bir ideolojiye kölece tabiyet, ister kâr saikiyle olsun, askeri sırlarla ticaret yapmaya son verilmelidir. Delillerin ikamesi Julius Rosenberg'in komplonun elebaşısı olduğunu erkenden gösterdi. Yine de karısı Ethel Rosenberg'in oynadığı rol konusunda yanılmamalıyız. Onu rezil planını izlemekten alıkoymak yerine, yüreklendirip destekledi. O olgun bir kadındı. Kocasından neredeyse üç yaş büyük ve küçük kardeşinden neredeyse yedi yaş büyük. O bu yaşta sorumluluğunun tam bilincindeydi. Zanlılar Julius ve Ethel Rosenberg, davalarına bağlılığı kişisel yaşamlarının üstünde tuttular cürümlerinin ortaya çıkarılması durumunda çocuklarını da kurban ettiklerinin bilincindeydiler. Fakat bu onları planlarını izlemekten alıkoymadı. Davalarına duydukları sevgi, onların yaşamına hükmediyordu . Hatta çocuklarına duydukları sevgiden bile daha güçlüydü. Şimdi söyleyeceklerim bana kolay gelmiyor. Bu konuda saatler, geceler ve günler boyu düşündüm. Kanıtların durumunu titizlikle tarttım. Vücudumun her siniri her hücresi buna katıldı. Ben, aynen bana hukuk adına konuşma yetkisi verenler kadar insancılım. Sizin suçunuz konusunda benim için en küçük bir kuşku yok. Cezanızı affetmek için bir neden bulmak amacıyla tutanakları inceledim, vicdan muhasebesi yaptım, çünkü affetmek ve insan yaşamını esirgemek sadece doğaldır. Fakat eminim ki zanlı Rosenberglere hoşgörü göstermekle ve bu ülkenin insanlarının bana gösterdiği derin ve kutsanmış güveni zorlamış olurdum. Julius ve Ethel Rosenberg davasında Mahkemenin kararı, suçlu bulundukları suç için ölüm cezasıdır. Karar 21 Mayıs pazartesi günüyle başlayan hafta içinde infaz edilecektir (www.Digital History.uh., 1951: ID 1118)

Yargıç Kaufman, sanıkların yaşamlarını ellerinden alma hükmünü vererek, yaşadığı toplumun değerli gördüğü ama aslında insanın değeri ile ilgisi olmayan şeylere dayanarak bir karar vermiştir. Bu kararı verirken, insan haklarını ve insan onurunu koruma gerekliliğini kararının öncülü olarak almamıştır. Rosenbergleri ölüme mahkum ederek bu insanları masumiyetlerini bir daha hiç savunamayacakları bir cezaya çarptırmıştır. Bunu yaparken kendine göre yasalarla kurulu toplumsal düzeni korumayı amaçlamıştır.

Yargıç Kaufmann'nın gerekçeli kararı aynı zamanda değer biçmelere dayalı bir hükmün insanın değerine verebilecek zararı en iyi gösteren kanıtlardan biri olarak da kabul edilebilir.

Jean-Paul Sartre Rosenberglerin 19 Haziran 1953'te infaz edilmelerinin ardından *Liberation* gazetesi için kaleme aldığı yazısının bir bölümünde şöyle der:

Size yanılgınızı söyleyeyim: Rosenberglerin öldürülmesini, özel bir meselenin

> ödeşmesi olduğunu sandınız. Yüzbinlerce ses 'Onlar' masum diye tekrarladı ve siz aptalca şöyle yanıt verdiniz: 'İki yurttaşımızı kendi yasalarımıza göre cezalandırıyoruz bu sizin meseleniz değil'. Fakat elbette ki bizim meselemiz. Suçsuzları öldürmek olunca bu hepimizin meselesidir (Sarte, 1953).

Jean-Paul Sartre'ın belirttiği gibi konu suçsuz insanları öldürmek olunca, bu hepimizin meselesi olmalıdır. İnsan yaşamının ve insanın değerinin korunmasının söz konusu olduğu durumlarda ise mesele sadece herhangi bir ulusun meselesi değildir, tıpkı İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilere yapılan insanlık dışı muamele gibi bütün insanlığı ilgilendiren bir konudur. Sartre aynı yazının devamında, Rosenberg davasıyla ilgili olarak bütün dünyanın, "*onlar hakkında yargıda bulunurken, kendi hakkınızda yargıda bulunuyorsunuz.*" diye haykırdığını ama bu haykırışın duymazdan gelindiğini ifade eder. Sartre'ın bu sözleri, hak ihlaline neden olduğumuzda ve insan onurunu çiğnediğimizde, aslında kendi insan onurumuza zarar vermiş olduğumuzdur. Bu ise insan onuru, insan hakları ve hukuk arasındaki bağlantıyı bizlere göstermektedir.

Davanın başlangıcına, seyrine ve verilen tartışmalı karara bakıldığında, Rosenberg çiftinin hem değer biçme hem de değer atfetmeye dayalı olarak suçlandığı görülmektedir. Önyargılara ve çıkaralara dayalı böyle bir değerlendirme davanın seyrini değiştirmiştir.

Bu açıdan düşünecek olduğumuzda Rosenbergler değer atfetme/değer biçme nedeniyle hukuk aracılığıyla hak ihlaline maruz kalan ne ilk ne de son kişilerdir.

Böyle bir davada eylemde bulunan ve bir yargıya varan yargıç Kaufmann'ın nasıl karar verdiğinin bilinmesi kadar eylemin yöneldiği kişilerin de kim olduğunun bilinmesi doğru değerlendirmelerin yapılmasında önemli rol oynar.

Davanın sanıkları olan Julius ve Ethel Rosenberg anti-Komünist histerinin zirvesinde, Kore savaşının patlak vermesinden bir aydan daha kısa bir süre sonra tutuklanmış, yargılanmış ve idam edilmiştir.

22 Aralık 1952 günü Yargıç Kaufman'ın infaz kararı çıktıktan sonra Julius Rosenberg'in yazdığı mektup bize onun nasıl bir insan olduğuna dair önemli ipuçları vermektedir.

> Bugün, ülkemizin büyük bir ekonomik bunalım içinde bulunduğu bin dokuz yüz üçleri düşündüm. Lise son sınıftayım o yıl. Seward Park Lisesine gidiyorum ve okumayı mı sürdürsem yoksa çalışsam mı diye düşünüp duruyorum. Çünkü ailemin ekonomik durumu çok kötüydü ve benim gibi gençlerin geleceği pek parlak görünmüyordu. Daha onbeşimde olmama karşın çevremdeki koşulların bilincindeydim, onları düzeltmek için derin bir toplumsal sorumluluk duyuyordum. Birkaç kuruş kazanmak için Pazar günleri tanesi bir sente şeker satardım. Günlük kazancım kırk sentle seksen sent arasında değişirdi. Neyse bir gün okuldan dönerken Doğu Yakası'nın aşağı yöresinde bulunan Delancey Caddesi'nin köşesinde toplanmış olan halkın yanına sokuldum, konuşmacıyı dinledim. Düzmece bir suçla suçlanarak hapse hüküm giymiş bulunan işçi lideri Tom Mooney'in serbest bırakılması için açılan bir kampanyadan söz ediliyordu. Orada, konuşmacıdan satın aldığım kitapçığı o akşam evde okudum. Davayla ilgili gerçek olguları anlatıyor ve bu suçsuz kurbanı özgürlüğüne kavuşturmak için okurun ne yollarla yardımcı olabileceğini sıralıyordu, üstüme düşeni yapmaya karar verdim. Bir dolar on sentim vardı, pazar günü satacağım şekerlerin kutusuysa altmış sentti. Ertesi gün gittim, elli senti kampanyaya bağışladım. Sonra hazırlanan bildirileri dağıtmaya, okulda ve mahallede imza toplamaya başladım. Doğruluk ve hak uğruna savaşmak gerektiği yolundaki kesin kanımı böylece eylemle de göstermiş oluyordum...(Meeropol, R. - M., 2013, s. 206).

Bu cümleleriyle Julius Rosenberg, geçmişte yaşadığı bir tecrübeyi aktararak, kendi davasındaki kararı eleştirmek için herhangi bir davayla ilgili olarak gerçek olguları anlatmanın önemine dikkatimizi çeker ve aynı zamanda doğruluk ve hak uğrunda savaşmak gerektiğini ve bunun da kişiliğinin önemli bir öğesi olduğunu ifade eder. Böylece infaz kararı verilmiş olsa da doğruluk ve hak uğruna mücadelesinden son nefesine kadar vazgeçmeyeceğini belirtmiş olur .

Ethel Rosenberg idam hükmünün yerine getirilmesine kısa bir sürek kala A. B. D. Başkanı Dwight D. Eisenhower'a şunları yazar:

> Sayın Başkan, Sing Sing'de, Ölüm Evi'nde iki uzun ve acı yıl boyunca zaman zaman Birleşik Devletler başkanına mektup yazma isteği duydum. Sıradan bir insanın büyük ve ünlü bir kişi karşısında duyabileceği utangaçlık duygusuna benzer bir çekingenlikle her seferinde kendimi tutum. Ancak, Mrs William Oatis'in kocası adına yaptığı af talebinin kabul edilmesi beni yüreklendirdi. Bu kadın, yabancı bir devletin başkanına yüreğini açarken utangaçlık göstermedi; bir yurttaşın, duyduğu acının anlaşılmasın istemesi ve yabancıların Mrs. Oatis'e gösterdiği ilgi kadar bir ilgi dilemesi büyük bir saygısızlık, kendini bilmezlik sayılır mı acaba? Çekoslovakya üzerine bildiklerim az, başkanınıysa hemen hemen hiç tanımıyorum; ama kendi ülkem, benim bir parçamdır, dünyanın neresine gitsem vatanımı özlerim. Dwight D. Eisenhower, ''Başkan'' olmadan önce milyonların ''Kurtarıcı''sıydı. Mahkûm edilmiş bir çiftin durumuna ilişkin

olan bu mektubun, böyle bir başkanın ilgisini kazanmayacağını düşünemiyorum. Bugüne kadar yaşamlarımızı bağışlamayı uygun görmediğiniz bir gerçek; bununla birlikte, görevlerinizin ağırlığı ve zamanınızın gereklerinin, konuya daha kişisel bir yaklaşımla incelemenize olanak vermediği kanısındayım. Daha çok idam kararı üzerinde düşünmenizi diliyorum. Bu kararın adaletin değil de ‘‘kaba güç ve şiddetin’’ tecellisi olup olmadığını kendinize sormaya çağırıyorum sizi. Varılan kararın yerinde olduğunu kabul etsek bile (bunun böyle olmadığını gösteren tartışma götürmez kanıtların bulunmasına karşın), sürekli olarak suçu kabul etmeyişimiz, uzatmalı sürelerce hücrelerde kapalı tutulmamız, sevdiklerimizden ayrı kalmak durumunda bulunuşumuz, ölüm cezasını bir şiddet eylemi haline getirmektedir. Avrupa'da başkumandanlık etmiş biri olarak, böyle bir şiddet politikasının getirdiği sorumsuzluğun ve iğrenç işkencelerin sayısız suçsuz kurban verdiğine yakından tanık olma fırsatını buldunuz. Bugün bu korkunç ve iğrenç kitle kasapları, bu hayasız ırkçılar kendilerine sunulan aflar önünde şükranla eğilir, çoğu kez kamu hizmetlerinde görev alırken, büyük demokratik Birleşik Devletler, suçlu olduklarına bütün uygar dünyada kuşku duyulan, insanlık âleminde derin kaygılar uyandıran küçük, savunmasız bir yahudi ailesinin vahşi yöntemlerle yok edilmesini öneriyor! Yakında yaptığınız bir açıklamada çok yerinde olarak hiçbir ulusun ‘‘tek başına ilerleyemeyeceğini’’ belirttiniz. Bu sözleriniz, sayın başkan, aklıselimin bu tehlikeli dönemlerde ihtiyaç duyulan gerçek liderliğin sesidir. Bunu söyleyen siz, ülkemizin lekesiz adına leke düşürmenin, dünyayı daha eşitlikçi, daha haksever bir yaşama doğru ilerletme mücadelesinde hiç de azımsanacak bir sakınca olmadığının bilincindesiniz kuşkusuz. Şu da bir gerçek ki, bu ulusun dinsel ve demokratik ideallere bağlılığının en etkin biçimde gösterecek tek hareket, kocama ve bana af çıkarmaktır. Böyle bir hareket, küçük bir çocuğun çırpıntılı başvurusuna layık bir yanıtı da içerecektir. Parlak genç zekâsı ve özlem dolu yüreği (annesini olduğu gibi) onu da size başvurmaya itti, Mr. Oatis'in serbest bırakılmasında, kendi sevgili ana babasının da özgürlüğe kavuşturulması umudunu gördü. Ben de size aynı onun gibi, yalnızca af istemek amacıyla yaklaşıyor, mahkemelerin çalışma alanına giren yargısal kararlardan uzaklaşarak bağışlama büyüklüğünü göstermenizi diliyorum. Mahkemelerin alanına değil de, sevecen bir büyükbabanın, duygulu sanatçının, o dindar insanın karşısına çıkmayı yeğliyorum. Ve karşısına çıktığım bu adama, tarihin ‘‘ büyük’’ dediği bu adama soruyorum; büyüklüğü yaptığı iyilikle ölçülemeyen kişi var mıdır? İsa'nın, Musa'nın, Gandi'nin öykülerinde, Napolyon'un yaptığı bütün kuşatmalardan daha büyük ruhsal hazinelere, iyiliklere rastlanmıyor mu? Muzaffer bir adın sahibi olan bu adama soruyorum, Tanrı'ya basit bir bağışta bulunmaktan daha büyük bir zafer var mıdır? Sayın eşinizle görüşünüz, devlet adamlarının görüşüne başvurunuz. Eşsiz oğlunuzun annesine danışınız; benim üzüntümün büyüklüğünü, oğullarımın onunki gibi büyüyüp geliştiğini görme özlemimin derinliğini çok iyi anlayacak olan yüreği benim davamı savunmaktan büyük mutluluk duyacaktır! Ve dünya, sizin büyüklüğünüzü onurlandıracaktır ...(Meeropol, R. - M., 2013, s. 277).

Ethel Rosenberg bu cümleler ile A.B.D. başkanı Dwight D. Eisenhower seslenirken yazdıklarının en dikkat çekici taraflarından biri satır aralarında adalet ve

insan onuru arasındaki ilişkiye değiniyor olmasıdır.

Ethel Rosenberg kaba güç ve şiddetin adaleti yerine getiremeyeceğini, değer biçmeler ile hareket edildiğinde yargılanma sırasında yaşadıklarının, örneğin uzatmalı sürelerce hücrelerde kapalı tutulmalarının, insan onuruna yakışmadığını ve ölüm cezasının bir şiddet eylemine dönüştüğünü en iyi A.B.D. başkanı Dwight D. Eisenhower'ın bileceğini düşünür ama yanılır. A.B.D. başkanı Ethel Rosenberg'in yakarışlarına kayıtsız kalır.

Yaşadıklarını birinci elden anlatan bir insanın sözleri, adalet ve adil yargılanma kavramları üzerine özenli bir düşünmeyi o zaman olduğu gibi bugün de gerekli kılıyor. Ethel Rosenberg'in dikkatimizi çektiği bir diğer nokta da adaletle bağlantısı içindeki "hakkaniyet" düşüncesidir. O, mahkemelerin çalışma alanına giren yargısal kararlardan uzaklaşmaktan söz ederken, adaletin sadece yasalarla sağlanmayacağını hatta bazen yasaların adaletin gerçekleşmesine engel olabileceğini belirtir.

Son olarak şunu ifade etmek gerekir ki bu bölümde Rosenbergler'in kaleme aldıkları mektupları ortaya koyarak onların ne kadar iyi, ya da masum olduklarını göstermek amaçlanmamıştır. Çocuklarının da kabul ettiği gibi İkinci Dünya Savaşı sırasında babaları Julius Rosenberg'in bazı askeri bilgileri Sovyetler Birliğine verdiği, aynı davada hüküm giymiş arkadaşı ve avukatı olan Morton Sobel'in, *NewYork Times* muhabiri ile yaptığı bir röportajda zaten kabul edilmiştir(Meeropol, R.-M., 2013, s.304). Bununla beraber atom casusluğu ile ilgili ortada hiçbir somut delil olmamasına rağmen onların nasıl bir hak ihlali ile karşı karşıya kaldıkları gösterilmek istenmiştir. Unutulmamalıdır ki adil yargılanma hakkı, suçlu ya da masum olsun bütün insanların hakkıdır.

BÖLÜM 4. HUKUKUN ÖNCÜLLERİ OARAK İNSAN HAKLARI VE ADİL YARGILANMA HAKKININ İNSAN HAKLARI BELGELERİNDEKİ YERİ

Günümüzde, özellikle devletlere karşı işlenmiş suçlarda, adil yargılanma hakkı ihlalleri örneklerinin giderek artmasının en önemli sebeplerinden biri hukuksal bir kurum olan devlet'in, kuruluş amacına uygun olarak ya da olmayarak insanları, kendi varlığına tehdit gördüğünde tüzel kişilik sıfatını kullanarak yasalarla yargılaması ve cezalandırmasıdır.

Oysa devlet, insanları terörist ya da vatan haini olarak nitelendirerek tek başına cezalandırabileceği bir kurum değildir. Bunu yapan hukuk yapma olanağını sahip yine insanın kendisidir. Bir insan başarısı olan hukuk, öncüllerini insan haklarından almadığı sürece, adil yargılanma hakkı gibi temel bir hakkın bazı yasalar ile ihlal edilme ihtimali herzaman vardır. Bu sebeple bu bölümde bir insan kurumu olan devletin kendini koruyacak yasalar yapmak yerine, insan haklarını öncül kabul eden yasalar temelinde kurulduğunda insanın değerini koruyabileceği gösterilmeye çalışılacaktır.

4.1. Hukukun Üstünlüğü

Hukukun üstünlüğü ilkesi, insan haklarının korunması için en temel ilkelerden biridir. Ancak hukukun üstünlüğü ilkesi, insan haklarını koruyabileceği gibi insanların adalete erişimini engelleyen, kendilerini ayrıcalıklı gören insanların çıkarlarını koruyan bir zorbalığa da dönüşebilir.

Hukukun üstünlüğü ilkesine dayanarak iktidarı elinde bulunduran insanların kendi çıkarları için değer atfederek hukuku bir araç olarak kullanmaları, böylelikle iktidar olma gücünü istismar etmeleri son derece muhtemeldir. Bu ise, ister zorla ele geçirilmiş olsun ister bir sözleşme ya da başka bir şekilde kurulmuş olsun, devletlerin, insanlığa karşı işlenen ve işlenebilecek suçları hukuk yoluyla gerçekleştirmelerine olanak sağlar.

Thomas Hobbes, *Leviathan* adlı eserinde devletlerin kuruluş nedenini,

insanların, yaşamlarını sürdürmek için yaptıkları bir sözleşme ile bütün doğal haklarını bir egemene devretmeleri olarak açıklar. Fakat Leviathan'ın kendisine sunulan sonsuz imkanları kendisini var eden insanlara karşı da kullanabileceği tehlikesi her zaman mevcuttur.

> Devletin amacı, bireysel güvenliktir. Doğal olarak özgürlüğü ve başkalarına egemen olmayı seven insanların, devletler halinde yaşarken kendilerini tabi kıldıkları kısıtlamanın nihai nedeni, amacı veya hedefi, kendilerini korumak ve böylece daha mutlu bir hayat sürmek; yani, daha önce gösterilmiş olduğu gibi (Bölüm 13), insanları korku içinde tutacak ve onları, ceza tehdidiyle, ahitlerin ifa etmeye ve ondördüncü ve onbeşinci bölümlerde anlatılan doğa yasalarına uymaya zorlayacak belirgin bir güç olmadığında, insanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtulmaktır. *Bu güvenlik doğal hukukla sağlanamaz.* Çünkü *adalet, hakkaniyet, tevazu, merhamet* ve, özet olarak, *bize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmak* gibi doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir gücün korkusu olmaksızın, bizi taraf tutmaya, kibre, öç almaya ve benzer şeylere sürükleyen doğal duygularımıza aykırıdır. (Hobbes, 1993, s. 127).

Bu ürkütücü gücü elinde bulunduran insanların, doğal duygularına kapılarak kendilerine bahşedilen sınırsız yetkilerle insan haklarını ihlal etmesi yine bu doğal hukuk yoluyla olur. İnsan haklarını hukukun öncülü olarak temel almadan kurulan her devlet, hukuku kötüye kullanarak her türlü suçu işleyebilecek nitelik kazanabilir ve sonuçta bir haydut devlete veya bir suç örgütüne dönüşebilir.

Bunun sebebi devlet kavramının günümüzde dahi tam olarak ne olduğunun bilinmemesidir. Örneğin iktidarı ele geçirmeyi devlet olmanın bütün olanaklarını bir araç olarak kullanmak olarak gören bir anlayış, her türlü insan hakkını çiğneyebilir ve hiçbir tepkiyle karşılaşmadığında da hak ihlallerini sürdürebilir.

Kuçuradi devlet ile ilgili olarak şu belirlemeleri yapmaktadır:

> 'Devlet' bugün insanların çoğunun kafasında –ister olumlu ister olumsuz anlamda– ''kendi başına bir varlık'' olarak yerleşmiş olduğu için, yalnız başka devletlere karşı değil, kendi içinde de –ulusal düzeyde de– ''korunacak'' bir ''varlık'', ya da kişileri ''ezen'' bir ''varlık'' olarak tasarımlanmaktadır. Ulusal düzey çerçevesi içinde sık sık kullanılan ''devlet yıkma'', ' 'devleti kurtarma'' ya da ' 'devletin kalkması'' ve bu gibi sözler, ancak böyle bir devlet kavramıyla olanaklı görünüyor. Böyle bir devlet kavramı varsayılmadıkça, bu sözleri anlamak çok güç olur(Kuçuradi, 2016, s. 40).

Oysa, Rosenbergler davasında olduğu gibi bugün pek çok durumda, devlet tarafında yapılan her hak ihlalinde veya devlete karşı işlenen suçların cezalandırılmasında hep kendi başına bir varlık olarak kabul ettiğimiz devlet anlayışının karşımıza çıktığını görüyoruz.

Devlet eliyle işlenmiş suçlara karşı bir insan olarak tepki göstereceğimiz, ‘‘bu bir insan hakkı ihlalidir’’ diyebileceğimiz durumlarda bile devletin çıkarı söz konusu olduğunda, insanın ‘değer’inin bir önemi kalmıyor. Böylece insan harcamalarının yolu, devlete biçtiğimiz değer ile açılmış oluyor.

Oysa devlet, insanların kurduğu bir kurumdur. Yani kendi başına bir varlık değil, onu kurandan yani insandan ayrı düşünemeyeceğimiz bir varlıktır.

> Devlet herşeyden önce bir insan kurumudur: yani temelini, sosyal kurumlar gibi tarihsel koşullarda değil, tür olarak insanın varlık koşullarında/yapısal özelliklerinde –biopsişik, toplumsal, kendine etik istemeler getiren v.b. bir varlık olarak yapısında- bulur. Bu özelliği devleti kuruluş amaçları ile işlevleri aynı şey demek olan sosyal kurumlardan ayırır. Bu temeli de devletin bir insan kurumu olarak amacını belirler. Bu amaç, a) grup halinde kurulan toplumsal ilişkileri -: hak-ödev ya da rol ilişkilerini- hukuk ilişkilerine -: adalete dayanan ilişkilere- çevirmek ve b) kamuyu -: bir grupta herkesin ve her birinin olan her şeyi- işletmektir. Bu amacı açısından bir devlet bir hukuk kurumudur(Kuçuradi, 2016a, s. 42).

Hukuksal bir insan kurumu olan devlet adil yargılanma hakkı gibi temel kişi haklarını koruyan ve çiğnendiklerinde yasalarla bunun önüne geçmeyi amaçlayan bir anlayışa sahip olabilmesi ancak insan haklarının hukukun öncülü olması ile mümkün olabilir. Bununla beraber insanların haksız yere ceza almalarına engel olmak ve uluslararası sözleşmelerde yer aldığı şekli ile insanların adil bir şekilde yargılanabilmelerinin olanağını sağlamak için yasa ve adalet kavramlarını özellikle devlete karşı işlenmiş suçlarda birbirinden ayırmak gerekir.

> Terörizmin, amacına uygun oluşturulmuş yasal bir sistemin de pekâlâ bir aracı olabileceği, pek ender akla gelir. Bazıları için yasal olma doğru olmakla, doğrulukla özdeştir. Ve her terör eylemi de yasal ve ahlâksal yanlışla özdeştir. Bu salt hukuksal bir adalet ve ahlâk anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ‘‘yasal terörizm’’ deyimi genelde, hukuk düzeninin egemenliğini adaletin egemenliğinden ayrı tutmayı başaramayanlara özellikle tuhaf bir deyim gibi görünecektir. ‘‘Yasa’’ ve ‘‘adalet’’ kavramlarının, özdeş olmadıkları gibi birinin diğerini içermediğini anlamak önemlidir. Oysa ideal olan onları

aynılaştırmaktır ve bir ütopyada özdeş olmaları gerekir (Oruka, Henry Odera s.191)

Yasalarla, insanların adil bir şekilde yargılanma hakkını güvence altına alınabileceği gibi yine yasalarla bu hak insanların elinden alınabilir. Bunu devlet olma gücünü elinde bulundurarak yapabilirsiniz. Bunu yapmak sanıldığından daha kolaydır. Bu ise çıkarlara dayanan bir sistemde, insanların adalete olan güvenini sarsacağı gibi, iktidarı elinde bulunduran insanların doğru değerlendirme yapmak yerine, değer biçerek adalet kavramının yapısını bozmalarına ve kendi çıkarları için yasaları kötüye kullanmalarına yol açabilir.

4.2.Hukukun öncülleri olarak insan hakları

İnsan haklarının her zaman hukuk kurallarının temeli olması gerekir. Eğer insan hakları hukukun temel öncüllerini oluşturmuyorsa, bu durumda hukuk yoluyla hak ihlallerinin gerçekleşmesi son derece muhtemeldir. İkinci Dünya Savaşı sırasında etnik köken olarak Alman olmayan insanların ötekileştirilmesi ya da Stalin döneminde Sovyetler Birliği'nde komünist olmayanların ötekileştirilmesi, McCarthy döneminde de komünist olan insanların ötekileştirilmesi arasındaki benzerlik aslında hep aynı soruna dikkatimizi çeker. Yer ve zaman değişse de insan hayatını ve insanın değerini hiçe sayan acı sonuçların ortaya çıkmasının nedeni, pek çok durumda, yapılan ezbere değerlendirmelerdir. Eğer, bugün hala yapılan bazı yargılamaların birer insan hakkı ihlali olduğunu söylüyorsak, bunun sebebi hukukun olmaması değil, tam aksine hukukun ezbere değerlendirmelerle hareket etmesi ve insan haklarının öncül kabul edilmemesidir.

Yukarıda örnek olarak verilen durumların her birinde, yapılan yargılamaların hukuka aykırı olduğu söylenemez, aksine örneğin Nazilerin işleyen bir hukuk sistemi olduğundan söz edilebilir. Fakat biz bugün bu hukuk sistemini insan haklarına aykırı olduğunu açıkça görebiliyoruz. Savaş sonrasında yapılan mahkemelerde insanları ölüme gönderen kişilerin hukuka göre hareket ettiklerini söylemesi ve hukuka aykırı bir şey yapmadıklarını iddia etmeleri, bir hukuk sistemine bağlı kalarak hak ihlali yapılacağının en önemli göstergelerinde biridir.

İnsan hakları hukuktan ibaret değildir, birbirimizle olan ilişkilerimizde insanın

değerini koruyan etik ilkelerdir. Bu değeri korumak da herkesin, özellikle de yasa koyucuların görevidir. Bu değeri korumayan yasalar, hukuk aracılığıyla yapılan hak ihlallerine sebep olur. Bu sebeple suçlu ya da suçsuz oldukları fark etmeksizin insanların yargı karşısında adil bir şekilde yargılanabilme hakkını korumak da, tıpkı Rosenbergler davasında olduğu gibi insan haklarının hukukun öncülleri olmasına bağlıdır.

Kişi hakları olan insan hakları, getirilen talepler açısından bazı farklılıklar gösterir. Bazı haklar insanın olanaklarını gerçekleştirmesini sağlarken başka bazı haklar değişken koşullara bağlıdır. Bu konuda Kuçuradi haklarla ilgili şu ayrımı yapar:

> a)Kişinin güvenliğine ilişkin talepler dile getiren örneğin yaşama hakkı düşünce özgürlüğü hakkı gibi haklar ve b) genel olarak insanın doğal olanaklarını korumasının önkoşulunu sağlayan beslenme, sağlık, eğitim, çalışma hakkı gibi değişken koşullarla ilgili haklar (Kuçuradi, 2016c, s. 58).

Kuçuradi'ye göre bunlar temel haklardır ve devletler tarafından güvence altına alınmadıklarında hak ihlallerine neden olurlar. Kişilerin keyfi olarak tutuklanması ve adaletsiz bir şekilde yargılanması da bu temel hak ihlallerinden biridir.

> Bugün yaygın bir şekilde kabul edildiği gibi insan hakları hukuk d e ğ i l dir; hukukun türetileceği öncüllerdir sadece – farklı gerçeklik koşullarında a d a l e t i g e r ç e k l e ş t i r e c e k h u k u k u n öncülleri. Bu da şu demektir: yasalar açık insan hakları normlarına dayanarak oluşturulursa, yani insan haklarının talep ettiği muamele güvence altına alınırsa, kişiler insan türüne özgü bazı olanakları gerçekleştirebilirler. Uluslararası insan hakları belgeleri de, yasalar ya da anayasalar değildir. Devletlerin s ö z e d i m l e r i dir. Böyle bir belgeyi imzalayan bir devlet, diğer devletlere, ama herşeyden önce kendi yurttaşlarına bir söz vermiş oluyor: çağın ve ülkenin gerçeklik koşullarında yapılacak toplumsal düzenlemelerin başka normlara veya düşüncelere göre (ya da çıkarlara göre) değil, o e v r e n s e l normlara –insan olan herkes için muamele talepleri getiren bu normlara– göre yapılacağı ve kamunun onlara göre yönetileceği sözü (Kuçuradi, 2016c, s. 61).

Devletler, hakları koruyacaklarına dair bir söz vermediğinde veya insan hakları hukukun öncülleri olmadığında nelerin olabileceği konusunda bizlere önemli ipuçları veren ve adil yargılanma hakkı ile ilgili yapısal sorunu daha iyi ortaya koymamızı sağlayan Rosenbergler davası, adil yargılanma hakkı söz konusu olduğunda hukuk

aracılığıyla hak ihlallerinin nasıl gerçekleştirilebileceğine dair önemli bir örnektir.

Bu tezde Rosenberg davası örnek gösterilerek adil yargılanma hakkının nasıl ihlal edildiği, nedenleri ile gösterilmeye çalışıldı. Şimdi ise temel bir kişi hakkı olan adil yargılanma hakkının günümüzde hangi belgeleri ile korunduğuna kısaca bakalım.

4.3. İnsan Hakları Belgelerinde Adil Yargılanma Hakkı

Günümüzde insan hakları ile ilgili toplumsal düzenlemelerin ilk örneğini, 1945'de Yalta Konferansında Birleşmiş Milletler'in kuruluş kararından sonra 10 Aralık 1948'de BM Genel Kurulu'nun verdiği kararla, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin kabul edilmesi ile görürüz.

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'nın yaşattığı büyük yıkımlardan sonra belki de insanlığın en büyük başarısı, insan hakları düşüncesinin evrensel geçerliliğe sahip sözleşmelerle, kabul edilebilir normatif belgelere dönüştürülmesidir.

Etik ilkeler getirme girişimi olarak nitelendirilebilecek İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, özellikle geçtiğimiz yüzyılda hiçbir insanın hayal bile edemeyeceği bir biçimde oluşan insan harcamalarının, ölümlerinin, acılarının önlenmesi için ortaya konulan bir fikrin, devletler hukukunda uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınma çabasıdır.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, başta yaşam hakkı olmak üzere, insanın özgürlüğü ve güvenliği ile ilgili hakları güvence altına almayı amaçlar. Bununla beraber bireylerin keyfi tutuklama ve hapis cezasından korunma, bağımsız ve tarafsız mahkemelerde adil ve kamuya açık olarak yargılanma hakkı bu beyannamenin 10. ve 11. maddelerinde geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Madde 10

Herkesin, hak ve yükümlülükleri belirlenirken ve kendisine bir suç yüklenirken, tam bir şekilde davasının bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakça ve açık olarak görülmesini istemeye hakkı vardır.

Madde 11

1. Kendisine bir suç yüklenen herkes, savunması için gerekli olan tüm

güvencelerin tanındığı açık bir yargılama sonunda, yasaya göre suçlu olduğu saptanmadıkça, suçsuz sayılır. 2. Hiç kimse işlendiği sırada ulusal yada uluslararası hukuka göre bir suç oluşturmayan herhangi bir eylem veya ihmalden dolayı suçlu sayılamaz. Kimseye suçun işlendiği sırada uygulanabilecek olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Herkes, haklarının ve yükümlülüklerinin belirlenmesinde ve kendisine yöneltilen herhangi bir suç isnadında, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından tam bir eşitlikle adil ve açık bir şekilde yargılanma hakkına sahiptir.

Bu maddeler adil yargılanma hakkına ve bu hakkın herkes için geçerli olduğuna işaret etmektedir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ifade edilen hak ve özgürlüklerin güvence altına alınması ise 16 Aralık1966'da, Uluslararası Sivil ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile kabul edilen ve 23 Mart 1976'da yürürlüğe giren sözleşme ile olmuştur. Bu sözleşmeler ile adil yargılanma hakkının kapsamı genişletilerek taraf devletleri bağlayıcı hale getirilmiştir.

Avrupa'da ise süreç Avrupa ülkelerinin İnsan Hakları Evrensel bildirgesinde yer alan hükümler doğrultusunda Avrupa Konseyi'nin 4 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 3 Eylül 1953'te yürürlüğe giren "İnsan Hakları ve Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin'' kabul edilmesi ile başlamıştır. O zamandan beri bağlayıcı hale gelen adil yargılanma hakkı, uluslararası hukukun da bir parçası haline gelmiştir.

Bu sözleşmenin 6. maddesi adil yargılanma hakkı ile ilgilidir.

Madde 6

Adil yargılanma hakkı :

1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar alenî olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.

2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar

masum sayılır.

3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir:

a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek;

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak;

c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddî olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, resen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek;

d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek;

e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yer alan 6. madde temel bir hak olan Adil Yargılanma Hakkı'nı güvence altına almak için yazılmıştır ve uluslararası hukuk dilinde bir *jus cogens* ilkedir, yani zorlayıcı bir normdur.

Bu ise şu anlama gelmektedir; bazı istisnai durumlarda yani insan haklarının devlet eli ile ihlal edildiği durumlarda (savaş suçları, soykırım gibi devlet eliyle yapılabilecek suçlarda), devletler bunları yapmama konusunda egemenlik haklarından feragat ederler ve bu sözleşmeye attıkları imza ile bu suçları işlemeyeceklerine dair geri dönülemeyecek şekilde söz verirler. Bu söz hiçbir şekilde kısıtlanamaz ve göz ardı edilemez.

Antlaşmalar Hukukuna dair Viyana Sözleşmesi'nin 53. maddesinde yer alan bu norm emredici olarak tanımlanmaktadır. Bu norma göre bir devlet sahip olduğu toprak paçasında egemen olsa bile altına imzasını attığı sözleşmeden dolayı insan haklarını çiğneyemez. Zorlayıcı olan bu norm, tarafların iradesiyle de değiştirilemez. Bu sebeple de diğer normlardan üstündür.

Taraf Devletlerin, hukuki geleneklerine ve iç hukuklarına bakılmaksızın saygı göstermeleri gereken ve garantiler içeren bu norm hiçbir istisnaya izin vermediği için, devletlerin insan hakları ihlalleri karşısındaki en önemli savunma mekanizmalarından

biri olarak görülür.

Antlaşmalar Hukuku olarak da adlandırılan Viyana Konvansyonu'nda yer alan bu madde devletlere bir yükümlülük getirmiş, yani devletleri yapabilecekleri konusunda sınırlandırmış ve insan haklarını korumada önemli bir yer edinmiştir.

Bu sözleşmelerden başka, adil yargılanma hakkıyla ilgili uluslararası sözleşme niteliğinde başka belgeler de bulunur. Bunlardan en önemlisi 1966 yılında BM Genel Kurulu'nca kabul edilmiş ve 1976 yılında yürürlüğe girmiş *Bireysel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesidir*. Bu sözleşme yaşam hakkı, ifade ve düşünce özgürlüğü gibi hakları güvence altına aldığı gibi, insanların keyfi gözaltına alınmama, tutuklanmama, işkence ve kötü muamele görmeme ve adil yargılanma hakkını da koruma altına alır.

Bu sözleşmeye ek olarak adil yargılanma hakkını güvence altına alma ile ilgili şu sözleşmeler vardır: 1984 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen ve 1987'de yürürlüğe giren *İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ve Cezaya Karşı Sözleşme*, 1989 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen ve 1990'da yürürlüğe giren *Çocuk Hakları Sözleşmesi*, 1979 yılında BM genel kurulunda kabul edilen ve 1981'de yürürlüğe giren *Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine dair Sözleşme*, 1965 yılında BM genel kurulunda kabul edilen ve 1969'da yürürlüğe giren *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme* .

Bunlarla beraber sözleşme dışı adil yargılanma ile ilgili birçok belge daha bulunmaktadır. Bu belgeler genellikle bildiri, ilke ve kurallar olarak karşımıza çıkar. Bu belgeler sözleşmelerin hukuki gücüne sahip olmasalar da, adil yargılanma hakkının korunmasında önemli rol oynarlar. Bunlardan bazıları şunlardır: 1988 yılında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen *Herhangi Bir Biçimde Tutulan ya da Hapsedilen Kişilerin Korunması için İlkeler Bütünü*, 1955 yılında kabul edilen *Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralı*, 1990 yılında kabul edilen *Avukatların Rolüne İlişkin Temel İlkeler Savcıların Rolüne İlişkin Yönerge, Yargı Bağımsızlığına İlişkin Temel İlkeler, Ölüm Cezası ile Karşılaşanların Haklarının Korunmasını Güvence Altına Alan Koruyucular*.

Adil yargılanma hakkıyla ilgili bölgesel düzeyde insan haklarını korumak amacıyla düzenlenen belgeler de mevcuttur. Bu belgelerin uygulanabileceği bölgeler Afrika Birliği Örgütü, Amerikan Devletleri Örgütü ve Avrupa Konseyi'dir.

Bütün bu belgeler insanların temel haklarını korumakta yine de yetersiz kalabilmetedir. Bunun en büyük sebeplerinden biri ise sözleşmelerin altına imza atan bazı devletlerin egemenlik hakkı saydıkları bazı konularda insan haklarını ihlal edilebilmesidir. Bugün bile insan haklarını hukukun öncülleri olarak kabul eden devletler yasaları kendi çıkarları için kullanan insanlar yüzünden egemenlik hakı olarak gördükleri iktidarın gücünü sonuna kadar kullanarak hak ihlallerine sebebiyet verebilmetedir.

BÖLÜM 5. SONUÇ

Bu tezde temel bir insan hakkı olan adil yargılanma hakkının, insanlararası ilişkilerde yaşanan ezbere değerlendirmeler nedeniyle hukuk alanında nasıl ihlal edildiğini Rosenbergler davası örneğinde İoanna Kuçuradi'nin görüşleri doğrultusunda inceleme amacıyla yazılmıştır.

Buna göre insanların, somut bir kanıt olmadan, hukuk karşısında temelsiz, uydurulmuş deliller ile kimi çıkarlar uğruna haklarının ihlal edilmesi, yanlız günümüzde değil bir durumu tarihselliğinde değerlendirdiğimizde Rosenbergler davası örneğinde de görebileceğimiz bir gerçektir.

Özellikle devlete karşı işlenmiş ya da işlendiği öne sürülen suçlarda insanın değerinin yok sayılması, insan onurunun hesaba katılmaması ve insanın bir insan kurumu olan devlet karşısında çaresiz kalması, kimi ülkelerde siyasi iradenin hukuka müdahalesiyle gerçekleşmektedir. Bu da bizi hukukun ve adaletin ne olduğu ve insan haklarının korunmasında daha iyinin nasıl olabileceği konusunda düşünmeye yöneltmiştir.

Çünkü yargılamaların hukuka uygun olarak yapılması, insanların adil yargılanma hakkının ihlal edilmediği anlamına gelmez. Hukuk, insan haklarını koruyabileceği gibi insan haklarını öncül olarak almadığında ve kimi durumlarda doğru değerlendirme yapılmadığında hak ihlallerine neden olabilir.

Her ne kadar uluslararası insan hakları sözleşmeleri, devletlere hak koruyucusu olmak konusunda sorumluluk yüklese de yaşananlar göstermiştir ki kimi ülkeler altlarına imzalarını attıkları, temelini insan haklarından alan ulusalararası sözleşmelere aykırı hareket edebilmekte ve hak koruyucusu olmak yerine adil yargılanma hakkı da dahil olmak üzere çeşitli hak ihlallerine neden olabilmektedir.

Devletlerin verilen sözleri tutmaması, yani kabul ettikleri sözleşmelerdeki maddeler uyarınca hak koruyucusu olmamaları yalnızca etik bir problem değildir. Bu durumun, insan hayatını etkileyen, insan değerini harcayan sonuçları vardır.

İnsanlığa karşı yapılan hukuksuzlukların ya da hukuku suç işleyebilmek için bir araç olarak kullanmak yoluyla yapılanların tek nedeninin değer biçmelere ve değer atfetmelere dayanan ezbere değerlendirmeler olduğunu söylemek elbette yetersizdir. Fakat böyle değerlendirmelerin yani değer yargılarına, değer biçmelere ve değer atfetmelere dayanan değerlendirmelerin, insan haklarını ihlal eden bir yapısı olduğu gözardı edilemez.

Hukukta, değer biçmeler ve değer atfetmelerle karar verildiğinde, çoğunluğun yararına gözüken, aslında değerli olmadığı halde değerli kabul edilen şeylerin peşine düşülerek, insanın değeri gözden kaçmaktadır. Oysa, "Çoğunluğun" siyaseti belirlediği bir dünyada çoğunluğun çıkarı ya da değer biçmeleri değil öncelikle insanın değerinin, insan onurunun ve evrensel önemi olan insan haklarının korunması gerekir.

İnsan hakları ve hukuk arasında bir ayırımın yapılması, insan haklarının, hukukun türetileceği öncüller olduğu gibi aynı zamanda birbirimizle olan ilişkilerimizde uyulması gereken etik ilkeler olarak kabul edilmesi, devlet yöneticilerin, kanun koyucuların, hakim ve savcıların insan hayatıyla ilgili karar verirken kendilerinin de birer insan olduklarını hatırlamaları bu bakımdan önemlidir.

Rosenbergler örneğinde ele alınan adil yargılanma hakkı da dahil olmak üzere, ulusal ve uluslararası belgelerde yer alan insan haklarının korunması ve hak ihlallerinin önüne geçilmesi eğer isteniyorsa. Özellikle yasa koyucuların ve bunlara uyması beklenen siyasetçilerin İoanna Kuçuradi'nin ısrarla belirttiği insan onuru kavramıyla birlikte etik değer bilgisini edinmesi ve kararlarını verirken bu doğrultuda hareket etmeleri gerekir.

Kendi yüzümüzü unutmadan başkalarının yüzüne de utanmadan, sıkılmadan bakabilmek için doğru değerlendirmeler yapmak, değerlendirme sorununun insan haklarıyla ilgisini ve doğru değerlendirme yapamamanın yaratacağı sonuçları görmek bu bakımdan iyi bir başlangıç olabilir.

KAYNAKÇA

Aristoteles (2015), *Nikomakhos'a Etik*, (S. Babür, çev.) İstanbul: BilgeSu Yayıncılık

Coşkun, B. (2011), *Felsefi Antropoloji ve İnsan Hakları Kavramları Bağlamında Başka İnsan.* İstanbul: Yüksek Lisans Tezi

Çelik, A. G. (2020), *Sokrates'ten Sivas'a Tarihin Yargıladığı Davalar Madımak.* Ankara: Türkiye Barolar Birliği

Digital History (1951), *Judge Kaufman's Statement Upon Sentencing the Rosenbergs for Atomic Espionag,* Digital History ID 1118, https://www.digitalhistory.uh.edu/disp_textbook.cfm?smtID=3&psid=1118

Eco, U. (2014), *Düşman Yaratmak ve Rastgele Yazılar.* (L. T. Basmacı, çev.) İstanbul: Doğan Egmont

Hume, D. (2017), *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Soruşturma,* (O, Aruoba, çev.) İstanbul: Say Yayınları

Hobbes, T. (1993), *Leviathan,* (S. Lim. çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Kant, I. (2013), *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*. (İ.Kuçuradi, çev.) Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Kant, I. (1784), *Aydınlanma Nedir? Sorusuna bir yanıt.* (M.Özcan, çev.) İstanbul.

Khairmukhanmedov, N. (2007), Şkapoc, D.V., Sigaçev, S.P., Smirnov, M.B., Sistema Mest Zaklyuçenye v SSSR, www. memo.ru/history/NKVD/GULAG/maps/ ussri.htm, *Stalin Dönemindeki Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları ve Çalıştırma Kampları*, Ankara: Bilig Dergisi, Ahmet Yasevi Üniversitesi Yayını

Kobirc, J. (2013), *The Rosenberg Trial.*Washington D.C.: Federal Judicial Center, Federal Judicial History Office Publications

Kuçuradi, İ. (2015), *Etik.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Kuçuradi, İ. (2016a), Silinmiş Yüzler Karşısında, *Çağın Olayları Arasında.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Kuçuradi, İ. (2016b), *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Kuçuradi, İ. (2016c), *İnsan Hakları: Kavram ve Sorunları.* Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları

Meeropol, R. ve Meeropol, M. (2013), *Çocuklarının Kaleminden ve Mektuplarıyla Rosenbergler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Milton, J. ve Radosh, R. (1997) *The Rosenberg File.* Connecticut: Yale University Press

Oruka, H.O. (2016), Yasal Terörizm ve İnsan Hakları. Kuçuradi, İ. (ed.), *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*(ss. 191-207). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu

Sartre, J. P. (1953), *Libération*. Paris

Schwartz, A.G. (1974), *The Rosenbergs' Trial. Some Considerations About Justice*. New York: The New York Times

Scott, J. A. (1978), *Rosenbergler Olayında F.B.I. ve Hukuk*. İstanbul:https://www.birikimdergisi.com/images/UserFiles/images/Spot/71/49/rosenbergler_olayinda_fbi_ve_hukuk_john_anthony_scott.pdf

Uluslararası Af Örgütü. (2000), *Adil Yargılanma Hakkı.* İstanbul: İletişim Yayınları

Uygur, G. (2013), *Hukukta Adaletsizliği Görmek*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu